БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

1958 МАЙ 31 СУББОТА № 107 (4077)

Өртээ 20 коп.

БӨГҮНГҮ СОЛУНДА

ТӨРӨӨН ЧУРТКА ХӨЙ ДУКТУ БЕРӨӨЛ! Ш. Артына.—Дук—хой ажылының кол продукциязы (1 арын).

«Улустар аразынга тайбыңны быжыглаары дээш» Делегейниң Ленинчи шанналдар талазы-биле Комитединде (1 арын).

Финляндияның Президентизи У. К. Кекконениң Москвада чоруп турары (1 арын).

Социалистиг чурттарның тайбыңга ынакшылдыг политиказының чаа чайыннанчак илерээшкини (1 арын).

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ: М. Севен. — СЭКП райкомунуң бюрозунда (2 арын).

О. Наксыл-оол. — Түңнел кичээлдер доозулган (2 арын).

А. Соколов. — Экзаменнер болгаш бүдүрүлге практиказы (2 арын).

С. Ооржак.— Алдын-Булак суур чаагайжып турар (2 арын).

К. Бора-Коже.—Депутаттар-биле ажылды улам күштелдирер (3 арын).

С. Самба-Люндуп. — Редакцияга келген шүлүктер дугайында (3 арын).

Колхозтарда тудуг ажылы (3 арын).

Француз улус республика дээш демиселде (4 арын).

Пфлимленниң чазааның эрге-чагыргадан ойталаары (4 арын).

Анатолий Панов. — Болгарияның ийги беш чыл планының түңнелдери (4 арын)

Школаларда экзаменнер эгелээн

Дүүн, бүгү чуртта дег, областың школаларында экзаменнер эгелээн. Ол болза совет школаның амыдыралынга чугула харыысалгалыг болуушкун болур. Он чылдың мурнунда бирги класстың эжиин чаа-ла ажып кирип турган уруглар ам онгу классты доозуп, амыдыралче орук—бышкан билигниң аттестадын алыр дээш экзаменнерни тудуп турарлар. А чедигиклассчылар долу эвес ортумак школаны доозар дээш экзаменче кирипкеннер.

Дооступ турар өөредилге чылында областың чамдык школаларының башкылар коллективтери өөредилгениң амыдыралдан хоорук чоруун шиитпирлиг үзүткап, школачыларны практиктиг ажыл-херектер билир кылдыр белеткээр болгаш политехниктиг өөредилгени күштелдирер талазы-биле күжениишкинниг ажылданнар. Хөй-хөй школаларның доозукчулары эртемнерниң үндезиннерин ханы быжыг шиңгээдип алганы-биле чергелештир, практиктиг ажылга беленин экзаменнерниң баштайгы хүнүнде-ле база көргүскеннер. Чижээ, Кызылдың № 7 школаның доозукчуларындан үшкү класстың 24 чолаачылары, 9 токарьлер, 6 киномеханиктер бар болуп доозар. Ол ышкаш Туранның № 1, Хову-Аксының, Кызылдың № 1 болгаш өске-даа ортумак школаларының доозукчулары шак ындыг эки түңнелдерни көргүскеннер.

Оон-биле чергелештир областың чамдык ортумак школалары өөредилгени амыдырал-биле сырый холбаштырбайн, доозар өөреникчилерни практиктиг ажыл-херектерни билир кылдыр белеткевээн болгаш экзаменнерге кошкак белеткенген дээрзин шуут чугаалаар херек. Бай-Тайга районнуң ортумак школаларының 70 хире доозукчуларындан станокка, машинага, тракторга ажылдаар чаңгыс-даа кижи белеткеттинмээн. Бир эвес районо эргелекчизи эш Пргит болгаш районда ортумак школаларның директорлары эштер Маадыр, Чюдюк олар политехниктиг өөредилгениң дугайында хөй-хөй каас-коя чугааларны эвээжеткеш, бо талазы-биле тодаргай практиктиг ажыл херектерни чоруткан болза, доозар онгу-классчыларның хөй кезии тускай ажылдаар мергежилди чедип алган турар ийик.

Бо үстүнде чижектерден алгаш көөргө, областың школаларында өөредилгениң программазын боттандырып турары дески эвес дээрзи тодаргай. Ынчаарга доозар өөреникчилерниң билии база аңгы-аңгы болур. Чижээ, Барыын-Хемчик, Бай-Тайга, Сүт-Хөл районнарга чеди чыл школаларын доосканнар Кызылдың педучилищезинге, а онгу классты доосканнарның чамдыктары институттарга киргеш чамдык эртемнерге, ылаңгыя орус дылга онза бергдээр ийикпе азы билии кончуг кошкак болуп турары чажыт эвес. Ол болза, экзамен комиссиялары өөреникчилерниң демдээн салырда бедик негелдени тургуспас болгаш ёзу барымдаалашкынын болдуруп турары-биле тайылбырлаттынар.

Эрткен чылдың практиказындан алырга чамдык школаларга башкылар экзаменге өөреникчи эртемни кайы хире шиңгээдип алганын бөрымдаалавайн, оларның кылган бижимел ажылдарын кичээнгейлиг көрбес чоруктарны болдуруп турган таварылгалар бар. Каа-Хем районнуң Сарыг-Сеп ортумак болгаш Медведевка чеди чыл база Чадана ортумак школаларының башкылары Тупицина, Егорова, Просветова олар чамдык өөреникчилерниң билии-биле дүүшпес, бедик демдектерни салып турганнар. Ол ышкаш облононуң, райононуң болгаш школаларда партия эге организацияларының талазындан шыңгыы контрольду тургуспаанындан Каа-Хемге экзаменнер дугайында инструкцияны үреп, оон хуусаазын узадып, расписаниени барымдаалавас турган. Оон ужуруннан районнуң школаларынга экзаменнер организас чок эрткен. Ол бүгү четпестерни СЭКП-ниң Каа-Хем райкому чогуур өйүнде эскербейн эртпиргени база-ла дыка четпес.

Оон ыңай улус өөредилгезиниң органнары база школалар директорлары эрткен чылдың чамдык ындыг чазыгларындан чогуур түңнелдерни үндүрүп, амгы экзаменнерниң үезинде оны шуут болдурбас болгаш комиссияларның ажылынга доктаамал хыналданы тургузар херек. Экзаменнер эрттирер комиссиялар өөреникчилерниң кылган ажылдарын кичээнгейлиг көрүп, оларның берген харыыларын шын үнелээр болгаш бедик негелделиг болур. Маңаа кандыг-даа карак ажыттаар, ёзу барымдаалаар чорук турбус ужурлуг.

Улус өөредилгезиниң органнары болгаш школаларның директорлары экзамен комиссияларының күжениишкинниг ажылдаарынга, доозар өөреникчилерниң экзаменнерни чедиишкинниг дужаарынга бүгү-ле таарымчалыг бөлдүлдарны тургузары чугула. Экзаменнер болуп турар үеде тус-тус эртемнерниң аайы-биле доозукчуларга болур-чогуур консультацияларны доктаамал чорудуп, оларның дыштанылгазын чөп организастаар херек. Чамдык өөреникчилер экзаменге хей-ле дүвүрөөр, аңаа белеткенир дээш чогуур өйүнде дыштанырын-даа, чемненирин-даа уткаш, эмин эрттир кичээлдээш олуруптар, а экзаменге багай түңнелдиг болур таварылгалар база тургулаар. Ону болдурбас дээш олар хүн чуруму шыңгыы сагаан турзун дээш, башкылар коллективтери болгаш төрелдер комитеттери ала-иелер-биле ажылды улам-на күштелдирер ужурлуг.

Экзамен болза школаларның өөредилге чылының дургузунда чоруткан ажылынга харыысалгалыг шылгалда чүве төлээде, ону бедик деннелге, организастыг эрттирери — улус өөредилгезиниң органнарының, школаларда партия организацияларының болгаш башкылар коллективтериниң эң чугула сорулгазы болур.

Чеди чыл болгаш ортумак школаларны доозуп, амыдыралдың улуг оруунга киреринче белеткенип турар бистиң аныяк өңүктеривиске, чеди болгаш онгу класстың доозукчуларынга экзаменнерни чедиишкинниг дужаарын күзээлицер!

Колхозтуң ногаа бригадазында

Артель бүдүрүлгезиниң хөгжүлдезинге картофель болгаш ногаа ажылы биче эвес ужур-лузалыг болуп турар. Чөөн-Хемчик районда Ленин аттыг колхоз эрткен чылын ногаа ажылындан 34 муң рубль орулга алган, ону бо чылын 60 муң рубль чедир өстүрерин планнап турар.

Хову ажылының бригадазындан ногаада ажылдап турар звено картофельди 19 гектарда, арбузту 6 гектарда болгаш морковьту 1 гектарда олурттурун дооскан. Капустаның болгаш огурецтиң шөлу эрткен чылдыындан база калбарар, оон рассадаларын эки өстүрүп, олурттугунга белеткеп турар.

Моон-биле кады звено мал чеми культураларның тарылгазын база харыылап турар. Бо чылын чаңгыс чылдыг ситеннерни 34 гектарда, а зеленканы 200 гектарда тараан.

Суггарылга звенолары

Барыын-Хемчик районда «Совет Тыванның беш чылы» колхозтуң хову ажылының бригадазы Алаштың Инек-Кудуруу деп черден суггат бугазын казып үндүрген. Буганың 5 км унун колхозчулар болгаш механизаторлар кыска үеде дооскаш, суун бадырыпкан.

Бригаданың эш Көк-кыска удуртурган 6 кижи составтыг звенозу суггарылданы эгелей берген. Олар ажылдың хүн нормазын 150—180 хуу күүседип турар.

• • •

Улуг-Хем районда Ленин аттыг колхозтуң Демир-Сугда бригадазынга 400 гектарның тараазын ажаап өстүрерин быжыглаан. Бригаданы эш Достай-оол удуртуп турар.

Бригада 157 гектарны хандырар суггат бугтазын аштап дооскан. Амгы үеде Т. Биче-оол, Б. Кызыл-оол, С. Каадыр-оол олар суггарылданы кидин-не калбартып турар.

ТӨРӨӨН ЧУРТКА ХӨЙ ДУКТУ БЕРӨӨЛ!

* * *

Дук—хой ажылының кол продукциязы

Бистиң колхозувус мал ажылынче угланышкынныг. Мал ажылында баш санының-даа, орулгазының-даа талазы-биле кол черни хой ажылы ээлеп турар. Ылаңгыя дук болза бисте хой ажылының кол продукциязы болур. Бисте чүгле часкы кыргылдага кирер хойларның саны 23 муң ажыг. Оон иштинде бистиң Берт-Даг участогунуң кыргылда пунктузунга 6600 хойну кыргыыр.

Май 22-де 7 хачылыг электроагрегат, хол хачылыг 47 кижи хой ажылынга эң чугула кампания болур кыргылданы эгелээн. Күрүнеге арбын болгаш эки шынарлыг дукту бөөр дээш хойларны мурнуку чылдар ышкаш анаа черге кыргыыр чорукту соксаткаш, шалалай салган манзалар кырынга кыргып турар бис. Кыргаан дукту ол дораан дензилээш, хойжунуң болгаш кыргаан кижиниң адынга өц-чүзүнүн айтып бижиир, шынарын хынаап саваларр ажылдар харугда чоруттунуп турар. Май 27-ге чедир бистиң пунктувуска 1461 хой кыргыттынган. Колхоз бо чылын бир хойдан ортумаа-биле 1,8 килограмм дук алыр деп планнаан болза, бистиң баштайгы кыргаан хойларывыстың дүгү, оларның чамдыызы иттер, бир баштан-на 1880 грамм болган. Оон иштинде бир нарын дуктуг кошкар 6,5 килограмм дук берген.

Электроагрегаттың механиги Артык-оол, учетчик Кочанай, классировщик Сырат-оол, электроагрегатта кыргыкчылар Оруку, Шоончалай, Июнь, Довуу Көк, хол хачызыбиле кыргылдада Шожутмаа, Чагармаа болгаш оон-даа өскелер кончуг кызымаккай ажылдап турарлар.

Кыргылда пунктузунга ниитиниң чемненилгезин организастааны-биле дүште бажыңнарынче чаныып, үе-шак эрттирер чорук чок.

Бистиң сорулгавыс болза кыргылданың темпизин дүргедедип, шынарын бедидери болур. Эрткен чылдарда ышкаш бир кодан хойну сүрүп эккелгеш, кайы хамаан чок кыртый бербейн, кандыг хойнуң дүгү хозалган азы хозалбаан дээрзин илередип алгаш, кыргып турар бис. Кыргыкчы кижи бир хойну кыргаан, ону боду салыппайн, кыргылданың шынарын хынап көрген соонда салыр чуруму тургускан бис.

Ш. АРТЫНА,
мал ажылының Берт-Даг участогунуң бригадири.

Чурукта: Тес-Хем районнуң Ленин аттыг колхозунуң Берт-Дагда хой кыргылдазының пунктузунда кыргыкчылар (солагай талазындан) Июнь, Оруку, Шоончалай, И. Сырат, Д. Көк, Балдиржаа олар электроагрегат-биле хойларны кыргып турары. Артында механик Артык-оолдуң кыргылданы хайгаарап турары.

Фото **В. Лутковтуу.**

Кыргылда мурнунда түленди дук чыылдазы

Өвүр районнуң «Кызыл тук» колхозунуң хойжулары Даваа, Санчай-оол, Өктек, Балчын-Даваа, Семис-оол олар часкы үеде кыргылда эгелээриниң мурнунда 420 кг түленди хой дүгүн чыгган. Малчыннар оон ыңай 18 кг өшкү чөөгүн, 7 кг инек дүгүн, 12 кг теве дүгүн болгаш 106 кг чылгының челин, будуруун белеткел черинге дужааган. Хойжулар тус черниң хойларының бирээзинден-не 2 кг, экижиткен уксаалыг хой санындан 5 кг чедир дукту кыргып ап турар.

Д. ШАГДЫР.

„Улустар аразынга тайбыңны быжыглаары дээш" Делегейниң Ленинчи шанналдар талазы-биле Комитединде

1958 чылдың май 7-де болгаш 8-те Делегейниң Ленинчи шанналдар талазы-биле Комитединиң хуралы болган. Делегейниң Ленинчи шанналдарын тыпсыр дугайында кирген саналдарны Комитет чугаалажып көргеш, бо айтырыг талазы-биле шиитпир хүлээп алган.

1957 чылдың Делегейниң Ленинчи шанналдарын тыпсыр дугайында Комитеттиң доктаалын моон адаанда парлап турар.

„Улустар аразынга тайбыңны быжыглаары дээш" Делегейниң Ленинчи шанналдарын тыпсыр дугайында

«Улустар аразынга тайбыңны быжыглаары дээш» Делегейниң Ленинчи шанналдар талазы-биле Комитединиң 1958 чылдың май 8-те үндүрген

ДОКТААЛЫ

Тайбыңны, камгалаары болгаш быжыглаары дээш демиселдиң хөреңге шылгарангай ачы-хавыаалыг болганы дээш, «Улустар аразынга тайбыңны быжыглаары дээш» Делегейниң Ленинчи шанналдарын дараазында кижилерге тыпсыр:

Каор Ясуиге—Хосэй университеттиң делегей эргезиниң талазы-биле профессору, атомнуг болгаш водородтуг чепсектерни хоругдаарының талазы-биле Бүгү-япон чөвүлелдиң даргазы (Япония).

Арнольд Цвейге—чогаалчы (Герман Демократтыг Республика).

Луи Сайянга—Профэвилелдериниң Бүгү-делегей Федерациязының чиигине секретары.

Йозеф Громадкага—профессор, Коменский аттыг евангели-шажынчүдүлге факультединиң деканы (Чехословакия).

Комитеттиң Даргазы Дмитрий СКОБЕЛЬЦЫН.

Комитеттиң Даргазының оралаччылары ГО МО-ЖО, ЛУИ АРАГОН.

Комитеттиң кежигүннери: Григорий АЛЕКСАНДРОВ, ДЖОН БЕРНАЛ, Ян ДЕМБОВСКИЙ, Анна ЗЕГЕРС, Пабло НЕРУДА, Михаил САДОВЯНУ, Сахиб СИНГ, Илья ЭРЕНБУРГ.

Финляндияның Президентизи У. К. Кекконениң Москвада чоруп турары

Финляндия Республиканың Президентизи Урхо Калева Кекконен Ленинградка, Свердловскиге болгаш Ташкентиге чоруп чораан, бодунуң эдерткен кижилери-биле кады май 29-та Москвада ээп келген.

Финляндияның болгаш Совет Эвилелиниң күрүне туктары-биле шимээн турган Внуково аэродромга келгеннерни ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралаччызы А. И. Микоян, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының оралаччызы Ж. А. Ташенов, ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министриниң оралаччызы Г. Н. Зарубин уткуп алган.

Ол-ла хүн Финляндия Республиканың Президентизи У. К. Кекконен совет удуртукчулар-биле ужурашкан. Президент-биле кады ол ужуражыышкынга Финляндияның ону үдээн күрүне ажылдакчылары киришкен.

Совет таладан ужуражыышкынга К. Е. Ворошилов, Н. С. Хрущев, А. И. Микоян, Ф. Р. Козлов, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, ССРЭ-ниң даштыкы садыг министри И. Г. Кабанов, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министриниң оралаччызы А. В. Захаров, ССРЭ-ниң Финляндияда Элчини В. З. Лебедев киришкилээн. Ужуражыышкын үезинде найыралдың болгаш ак-сеткилдиг байдалынга болуп эрткен беседага совет болгаш фин талаларга сонуургалдыг болуп турар айтырыглар талазы-биле чепшээрилге бар болуп турары доктаатынган.

Президент У. К. Кекконен майның 29-та ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы К. Е. Ворошиловтуң алдары дээш дүштеки шайлаага кылган. Кежээ фин элчин черинге улуг хүлээп алыышкын болган. Аалчыларны Президент У. К. Кекконен хүлээп ап турган.

(СЭТА).

Социалистиг чурттарның тайбыңга ынакшылдыг политиказының чаа чайыннанчак илерээшкини

Варшава керээзиниң киржикчизи күрүнелерниң Политиктиг консультативтиг комитединиң чөвүлел хуралының материалдарыбиле Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары улуг сонуургалдыг танылып турар.

Москваның бүдүрүлгелеринде, албан черлеринде беседалар, коллективтиг солун номчулгазы чоруп турар. Чөвүлел хуралдың документилерин найыслалдың ажылчы чоннары улуг чүүлдүгзүнүүшкүн-биле уткуп, улустар аразынга найыралче чүткүлүг социалистиг лагерьниң чурттарының тайбыңга ынакшылдыг политиказының чаа чайыннанчак илерээшкини кылдыр ону көрүп турарлар.

Москваның хоюглаар станоктар заводунуң эптелге цехиниң мастери эш Панин кады ажылдап турар эштериниң сеткил сагыжын илереттпишаан, мынча деп медеглээн.

— Варшава керээзиниң киржикчизи күрүнелерниң Москвага болган чөвүлел хуралының хүлээп алган Декларациязын кижи ханы күзел ханыышкыны-биле номчуурдур. Социалистиг лагерьниң чурттарының улам быжыгып турар найыралы болгаш чаңгыс эви ол чөвүлел хуралга улам-на чаа күш-биле илерээн. Акы-дунма улустар бистер, чаңгыс эчис сорулга-биле мөңгеде найыралдашкаш улустар боттарының чурттарының амыдыралын аас-кежиктиг, өөрүшкүлүг болгаш чырыткылыг болдурарынче чүткүп турар. Ол сорулга тайбың дээш, улустар аразында дүшкүүрлүг чорукту кошкадыр дээш бистиң демиселивиске бараан бооп турар. Бүгү күрүнелер-биле тайбың кады ажылдажылгаже, улустарның айыыл чок чоруун быжыглаарынче болгаш чаа дайынның айыылын болдурбазынче социалистиг лагерьниң чурттарының күзел чүткүлүн чөвүлел хуралдың ажылы база катап илереткен.

Варшава керээзиниң киржикчизи күрүнелерниң Декларациязын Ленинградтың ажылчы чоннары чаңгыс эп сеткилдиг чүүлдүгзүнүүшкүн-биле уткаан. Бүдүрүлгениң цехтеринге ажылчыннар ону баштай радиодан дыңнаан, а оон соонда солуннардан номчаннар.

Неваның В. И. Ленин аттыг машина тудуушкунунуң заводунуң бир цехинге беседа болуп турда, эптекчи-слесарьларның бригадири эш Тулинниң чугаалааны:

— Чер бөмбүрээзиниң кайы-даа булунунда ак-сеткилдиг кижи бүрүзү ам үеде чазактарда тайбыңны быжыглаарындан артык чугула сорулга турбас ужурлуг деп бүзүрелге каттыжып турар. Улустар аразының хөреңге чурттарны аңгы-аңгы кылдыр көрбейн, харын чоокшуладыр деп чүвени барымдаалаарының чаагай үлегер чижээн Совет Эвилели көргүзүп турар. Ындыг арга-биле, кады күжениишкин-биле быжыг тайбыңны хандырып болур.

Кыдаттың, Болгарияның, Румынияның болгаш өске-даа найыралдыг күрүнелерниң чагыларын күүседип турар цехтиң токары эш Петрунин хүн бүрүнүң нормазын ажыр күүседип турар.

Декларацияны хүлээп алган социалистиг чурттарның найыралын быжыглаарынга бистиң күш-ажылывыс дузалап турар—деп ол медеглээн. Европаны тайбыңның болгаш айыыл чок чоруктуң зоназы болдурарынче чүткүлүн дугайын херечилеп турар хөй-хөй чаа фактылар бо документиде илереттингеннер.

Варшава керээзиниң киржикчизи күрүнелерниң Политиктиг консультативтиг комитединиң чөвүлел хуралының документизи Киевтиң ажылчы чоннарының улуг сонуургалын хайныктырган. Чөвүлел хуралдың материалдарын украин найыслалдың бүдүрүлгелериниң цехтеринде, тудуг шелтеринде, албан черлеринде идепкейлиг чугаалажып турар.

«Ленинская кузница» заводтуң шуткулга цехиниң модельщиги эш Рычков кады ажылдап турар эштери-биле санал-онал солушкаш медеглээни:

— Варшава керээзиниң киржикчизи күрүнелерниң Политиктиг консультативтиг чөвүлел хуралының түңнелдериниң дугайын ханы ханыышкын-биле билип алдым. Ол чөвүлел хуралдың ажылы социалистиг чурттарның бузулбас чаңгыс эвин болгаш сырый каттыжышкынын, бүгү делегейге тайбынче чайгылыш чок чүткүлүн база катап көргүскен. Дайынны эвес, а тайбыңны күзеп турар бүгү депшилгелиг кижилер чөвүлел хуралдың хүлээп алган шиитпирлерин изии-биле деткип уткуур дээрзинге чигзиниг турбас. Тайбыңныч лагериниң өзээнде Совет Эвилели — бистиң изиг ынак Төрөөн чуртувус туруп турарынга бис чоргаарланып турар бис.

Киевтиң өске-даа бүдүрүлгелериниң ажылчыннары чөвүлел хуралдың документилерин чаңгыс эп-сеткилдиг үүлдүгзүнүүшкүн-биле уткаан.

Грузияның ажылчы чоннары Варшава керээзиниң киржикчизи күрүнелерниң Декларациязын бүгү сеткил сагыжындан чүүлдүгзүнүп турар.

Тбилисиниң Сталин аттыг паровоз-вагон заводунуң эптекчи-слесары, Ада-чурттуң Улуг дайынының идепкейлиг киржикчизи, «Алдар» деп үш орденнерлиг эш Кокозашвилиниң медеглээни болза:

—Совет чуртта, өске-даа социалистиг чурттарда ышкаш, өске чурттарже халдаар, өскениң черин эжелеп алыр чылдагаанны үндүрүп келир барымдаа чок. Бис тайбыңны күзеп турар бис, тайбын дээш туржуп турар бис.

Найырал, кады ажылдажылга болгаш боттарынга дузаламчы дугайында Варшава керээзиниң киржикчизи күрүнелерниң Декларациязын бистер, бүдүрүлгечилер изии-биле байырлап уткуп турар бис. Тайбыңны улам ыңай быжыглаарының хөреңге бодувусту күш-ажылчы салыышкынывысты көвүдедиринге күжүвүсту харам нанмас бис.

Хүндүлүг демир-орукчу пенсионер эш Сафаровтуң медеглеп турары:

—Мен үш дайыннарга киришкен мен. Дайыннар кандыг когаралдарны, өлүм-чидимни кижилерге таварыштырып турарын билир мен, ынчангаш дайынга удур болумнуң үнүмү көдүрүп тур мен. Тайбыңны быжыглаарының оруу-биле чаа чугула базымнарны айыткаш, Варшава керээзиниң киржикчизи чурттарның Декларациязы ол чурттарның чепсектиг күштерин ам-даа кызырарын шиитпирлээн. Ынчангаш бо документиниг бүгү совет кижилер, бүгү депшилгелиг кижи төрелгетен чаңгыс эп сеткил-биле деткиир дээрзинге чигзиниишкин турбас.

Варшава керээзиниң киржикчизи күрүнелерниң Политиктиг консультативтиг комитединиң чөвүлел хуралының түңнелдериниң дугайын хөй-хөй бүдүрүлгелериниң цехтеринге болгулаан.

Минскинин автозаводунга агитаторлар ажылчыннарга болгаш инженер-техниктиг ажылчыннарга чөвүлел хуралдың Декларациязының утказын тайылбырлап таныштырганнар. Беседа болган үеде инженер эш Терехов мынча деп чугаалаан:

— Варшава керээзинде каттышкан күрүнелерде эжелекчи сорулга чок деп чүвени билир бис. Социалистиг чурттарның улустарынга чаа амыдыралды тургузарда тайбың херек. Янзы-бүрү ниитилел тургуулуг күрүнелериниң делегейде кады ажылдажылгазын хөгжүдер дээш социалистиг чурттар туржуп турар.

— Варшава керээзиниң киржикчизи күрүнелериниң Декларациязы социалистиг чурттарның тайбыңга ынакшылдыг политиказының чайыннанчак көргүзүү болур — деп токарь эш Гуринович медеглээн. Чепсектиг күштериниң кызырылдары болза, тайбыңның оруу-биле чоруп турарывысты херечилеп турар. Соңгу Атлантика бөлүглежилгезиниң организакчылары чепсектиг күштерни көвүдедириниң чаа планнарын кылып, өске чурттарның иштики херектеринге киржип, улустар аразының байдалын чидиглендирип турар. Варшава керээзиниң киржикчизи күрүнелериниң болгаш НАТО-нуң кежигүү күрүнелериниң аразынга халдашпас дугайында керээни чарар дугайында саналды Соңгу Атлантика керээзиниң кежигүннери күрүнелерге санал киирер шиитпирни Политиктиг консультативтиг комитет хүлээп алган.

Чөвүлел хурал социалистиг чурттарның долу чаңгыс эвин, акы-дунма найыралын, кады ажылдажылгазын көргүскениниг өөрүп турар бис. Ол болза тайбыңны улам ыңай быжыглаарының үндезини болур.

(СЭТА).

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ

СЭКП райкомунуң бюрозунда

СЭКП Сүт-Хөл райкомунуң бюрозу Киров аттыг колхозта партия организациязының масса-политиктиг ажылының дугайында эш М. Канчыыр-оолдуң илеткелин чугаалажын көрген.

Колхоз экономиказын быжыглаарынче угланган партийжи политиктиг ажылды партия организациязы ам-даа чогуур негелдезинге чедир бедитпейн турары бюроға илерээн.

Парторганизация коммунистернин болгаш бюронуң хөралдарынга алыр-агый айтырыгларын чугаалажы рынга өйлешкен, а масса-политиктиг ажылдарының дугайын шуут эткен турган. Колхозта 20 кижи [illegible] партийжи [illegible] ажылы эжиживейн турар. Хову турлаларында, мал фермаларында, бригадаларда лекциялар, беседалар барык чоруваан.

Часкы тарылганың изиг түлүк үеинде безин хову турлаларды лозунгулар, плакаттар-биле шиметтинмээн, агитхуудустар үнмейн турар. Колхоз конторазының чанында көргүзүг болгаш хүндүлел самбыразында бо чылдың эгезинден бээр мурнакчыладың чедишкиннери демдеглеттинмээн. Нитинин малының баш санын өстүрүп, оон чаш төлүн бүрүн камгалап ап база мал ажылының продуктулуун бедидери дээш могаг шылаг чок демиснежип турар хойжулар эштер Дүртык-оол, Котур-оол, Дамчы-Кара, Касар-оол, саанчылар Чылбак, Чылбаан ышкаш мурнакчыларның дуржулгалары ол самбыраза пле өскүстинмейн келген.

Колхозта клуб бар-даа болза культураның өзулүг одаа болбаан, чүгле ында-хаая кино үндүрер чер болган. Ол ышкаш библиотека бодунуң ном делгелгелерин хову турлаларда, фермаларда организаставайн турар.

Колхозчу ажыл-ишчилерниң ортузунда социалистиг чарышта улуртулга кошкак тургустунган. Дыка хөй малчыннар тодаргай хүлээлгелерин билбес болуп турарлар. Партия организациязы парлалганың тарадылгазын организастаарынче кичээнгейин кошкак салып келгенинден, хөй-хөй колхозчуларның чагылгаларының хуусаазы узаттынмаан, ырак одарларда малчыннарның чагылгалары зажок сааллап чедип турар. Хойжу эш Седет-оол бо чылын чагыткан солуннарын шуут албайн турган.

Ол партия организациязының масса-политиктиг ажылында үстүнде ышкаш өске-даа улуг четпестерни дарый чайладыр хемчегларни айытказ, колхоз бүдүрүлгезинге партийжи улуртулганы күштелдирерин эге организация секретары эш Канчыыр-оолга бюро даскач.

М. СЕВЕН,
«Шынның» корреспондентизи.

Москва. Кылымал болгаш синтетиктиг материаллар база оон кылган чүүлдер делгелгези.
Чурукта: чоннуң хереглел бараанларын делгээн залда.
Фото Н. Ситников биле В. Куновтуу. СЭТА-ның фотохрониказы.

Түннел кичээлдер доозулган

Бо өредилге чылында партийның Каа-Хем райкомунуң чанында политэкономия өренирииниң ийи чыл хуусаалыг экономика школазы, оон аңгыда партия эге организацияларының чанында политэкономия, партия төөгүзү, агар политика өренириниң белгүмнери болгаш политшкола-лар 30 кезек черге ажылдап турган. Орта шупту 346 кижи хаара тырттынган.

Политшколаларның болгаш белгүмнериң кол нуруузу бо өредилге чылын организастыг дооскан деп үвени түннел кичээлдер көргүскен. Политэкономия өренир белгүмнерден: Сарыг-Сеп МТС-те белгүм, пропагандизи эш Шкляев, район эмнелгезинде, пропагандизи эш Бруглик, ортумак школада, пропагандизи эш Кириченко; агар политика өренир белгүмнерден: «Октябрь 30 чылы» колхозта, пропагандизи эш Киимей, «Тиилелге» колхозта, пропагандизи эш Молойкова, Ленин аттыг колхозта, пропагандизи эш Середкин, Сизимниң ыяш ажыл-агый чериндe, пропагандизи эш Ежов, райпода, пропагандизи Евтушов өредилге чылын организастыг дооскан. Өредилге чылы эгелээнден бээр ол белгүмнерге кичээлдер үзүктелишкин чок чоруп келген.

Белгүмнерниң болгаш политшколаларның пропагандистерин шилип алырын партия организациялары кичээнгейлиг чоруткан. Партия чырыдышкынының четкизинге бо өредилге чылында дээди, дооскаан дээди болгаш ортумак эртемниг, дуржулгалыг, партия, совет органнарының удуртур ажылдакчылары интеллигенцияның арызынан шыырак билиглиг эштер пропагандист болуп ажылдап турган. Ол чорук кичээлдерниң идей-теоретиктиг деннелин, марксисчи-ленинчи теорияны шингээдип алырынга коммунистернин болгаш партия кежигүнү эвес активтиң сонуургалын бедиткен. Түннел кичээлдерге партия райкомунуң чанында экономика школазының дыннакчылары Захарова, Очур-оол, Ярошевич, район эмнелгезинде политэкономия өренир белгүмүнүң дыннакчылары Иванова, Козлова, райкүүскомнуң чанында белгүмүнүң дыннакчылары Выборова, Сером болгаш өскелердаа өренип эрткен материалдарны эки шингээдип алганын көргүскеннер.

Бүгү белгүмнерге, политшколаларга СЭКП ТК-ның декабрь болгаш февраль Пленумнарының, ССРЭ-ниң Дээди Советинин сессияларының материалдарын өренип эткен.

Ындыг болза-даа коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвес активтиң политиктиг өредилгезин районда бүгү партия организациялары шупту эки организастаачнар деп чугаалап болбас. «Совет Тыва», «Коммунизмче орук», «Октябрь 14 чылы» колхозтарда партия эге организациялары (секретарылары эштер Чамбалдо, Фоменко, Агапов) кичээлдерге контроль тургуспаанар. Оон түннелинде ында белгүмнерге өредилге чылының дургузунда дыка хөй кичээлдер үзүлген.

Партия райкомунуң пропаганда болгаш агитация киллизи марксисчи-ленинчи теорияны бот-өредилгебиле өренип турарларга лекциялары болгаш консультацияларны организаставайн турган. Пропагандистерге теоретиктиг болгаш методиктиг дузаламчыны четпес көргүзүп келген. Агар политика өренир белгүмнериң пропагандистери-биле 2—3 семинарларны эрттирген боордан башка, СЭКП төөгүзүн, политэкономияны өренир белгүмнериң пропагандистери-биле семинарлар чоруттайн турган.

Эткен өредилге чылының түннелдериниң болгаш келир өредилге чылынга белеткел дугайында айтырыгны районнуң партия организацияларында ам чугаалажып көрүп турар.

О. НАКСЫЛ-ООЛ,
СЭКП Каа-Хем райкомунуң секретары.

Бир хүннүң семинары

ВЛКСМ Тес-Хем райкому колхозтарда, албан, организация черлеринде комсомол эге организациялар секретарларының бир хүннүң семинарын чыылдырып эрттирген. Семинарның киржикчилери бүгү делегей байдалының дугайында, комсомол хуралын эрттиреринин, ажыл планын чогаадырының, комсомол организацияларының ажылынга партийжи удуртулганың дугайында болгаш өске-даа темаларга лекцияларны дыннаанар.

Комсомол организацияларының иштики ажылының, аныяктарның кукуруза звеноларынга удуртулганың дугайында дуржулга солчуушкуннарын семинарга организастаан. Бо талазы-биле илеткелдерни Ленин аттыг, «Ак-Эрик» колхозтарда комсомол эге организацияларының секретарылары эштер Чырандай, Серен-оол олар кылганнар.

Семинар организас талазы-биле бедик деннелге эткен болгаш ВЛКСМ-ниң XIII съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар талазы-биле комсомол организацияларының ажылын моон соңгаар улам экижидеринге улуг дузалыг болган.

К. САЛЫЫ.

Алдын-Булак суур чаагайжып турар

Барыын-Хемчик районнуң «Ленин оруу» колхозтуң төвү Алдын-Булак суурда чаагайжыдыр туттунган тудуглар чылдың-на соксаал чокка өзүп турар. Чоокта чаа, 1955 чылда, 40 ажыг крыша, кладовка чок бажыннарлыг, тудуг ажылының талазы-биле области, районда эн-не багай хожудангай колхоз турган.

Колхозчу суур сөөлгү 3 чылың иштинде канчаар-даа аажок таныттынмас кылдыр өскерилген. Суур 4 кол кудумчуларлыг, база доора-доора кудумчуларлыг белүк-белүк квартал айы-биле туттунган, крышалыг, кладовкалыг 230 ажыг тудуглар туттунган. Бо болза чүгле колхоз төвүнүң тудуглары. Колхозтуң фермалар, бригадалар төвүнде болгаш малчыннарның кол-кол каштаг хонаштарында тудуглар, чуртталга бажыннары база хөй-хөй-биле туттунуп ажыглалга киргилээн.

Алдын-Булак суурда районда өреникчилер санының талазы-биле эн хөй өреникчилиг ортумак школа, божуур бажыңныг өмнелге пунктузу, хүнде 2 тонна хлеб быжырар колхоз пекарнязы, көдээ магазин, аш-чем садар магазин, столовая болгаш оон-даа өске тудуглар бар.

1958 ажыл-агый чылында Алдын-Булак суурда тудуг ажылы канчаар-даа аажок шалыпкын темпиде чоруп турар. Колхозчу тараачыннарны, малчыннарны бүрүн сууржудар дээш, тудугжулар улуг күженнишкиннинг ажылдап турарлар. Тудуг бригадазы (бригадирі С. Сюрюн) бедиткен хүлээлгелерни алган ажылдап турар. Тудуг бригадазының составы 130 кижи, оларны 10 звеноларга үскен. Бригадада 9 аът, 2 автомашина ажылдап турарлар.

Тудуг бригадазы 50 чурттэлга бажыңы тудар планындан 15 бажыңны крышалыг, кладовкалыг бүрүн кылдыр тудуп дооскаш, ажыглалда киргген, 4500 баш хөй кирер 9 кажаа тудар, оларның 4-түн дооскан, эрткен чылын чедир кылдынмаан, ажыглалга кирбээн 13 бажыңның 9-зүн бүрүн дооскан. Үзүн дуртту 32 м, дооразы 12 метр, 80 уруглар чурттаар интернат тудуунун ханазын улусчу арга-биле чүгле март, апрель айларда шалыпкын темп-биле туткан.

Тудуг бригадазында боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерни ажыр күүсеп турарлар хөй. Коммунист Саая Доржунуң звенозу бүдүрер ажылдың нормазын хүн бүгү 200 хуу күүсеп, чурттарганың 4 бажыңын дооскаш ажыглалга киргген. Комсомолчу Ооржак Кызыл-оолдуң звенозу 4 бажыңны доозуп ажыглалда киргген. Интернат тудуунда ажылдап турар 10 кижи составтыг звено шалыпкын ажылдап турар. Ында ажылдап турарлар Хертек Сайын-Херел, Сарыглар Натпит, Күжүгет Онгай-оол олар хүнде нормазын 150—160 хуу күүсеп турарлар.

Колхозчу тудугжулар чүгле чурттарга бажыңнары тудуп турар эвес олар суурга тайгадан 300 ажыг электри болгаш радио чагыларын кезип, кудумчуларда кадап тургускан.

Колхоз 1958 чылдың тудуунга хереглээр 4 муң кубометр тудуг материалы кезин белеткээр планын 4308 кубометр кылдыр күүсеткен. Оон 1419 кубометрин колхоз төвүнде эккеп алган болгаш тудуг материалы сөөрттүрү үргүлчүлеп турар. Тудуг ыяжы сөөрттүп турар чолаачы Сарыглар Доржат сөөрттүлге планын хүнде 150—175 хуу күүсеп, колхозта мурнакчы чолаачы боп турар.

Ам удавас колхозтуң электростанциязы ажылдап эгелээр. Ильичиниң лампалары суурда бүгү культура-чырыдышкын болгаш чурттарга бажыңнарын чырыдып эгелээр. Суурну радиожудар ажыл амгы үеде хайнышкынныг чоруп турар. Радио удазының кудумчуларда шөйген болгаш бажыңнарда радио точкаларын тургузуп турар. Алдын-Булак суурнуң чурттахчылары удавас чоокку хүннерде Мәскавның үүнүн дыңнаарлар.

Колхозчу тудугда бо хире чаартылгалар, чедишкиниг ажылларбиле чергелештир четпестер база бар. Тудуг бригадазында эш Шыдыраага удуртурган звено багай ажылдап, барык сөөлгү үш ай иштинде 2 аал чурттаар бажыңның ханатын доозуп чадап кааннар. Ол звенонуң кежигүннери Ө. Шыдыраа, К. Маңзыр-оол, Эртинежик, Ө. Кувискаал олар чылагаан чок черге ажылдавайн турарлар. Ол ышкаш колхозтуң пилорамазы чогуур негелдезинге чедир ажылдавайн турар.

С. ООРЖАК.

Организастыг эгелээн

ЭРЗИН. («Шынның» корр.). «Кызыл сылдыс» колхоз бо чылын 13 муң ажыг хойнуң кыргылдазын чорудар. Бо талазы-биле белеткелди колхоз баштаар чери багай эвес организастаан.

Төре-Хөл пунктузунда хол хачыларлыг 27 кижи ажылдап турар. Олар майның 26-га чедир беш хүн 626 хойну кыргаан, хойдан ортумаа-биле 1,8 кг дүк алдынып турар. Күш-ажылдың организастыы эки тургустунган.

Булун-Бажы пунктуда ажылдап турар хол хачыларлыг 50 кижи 1200 хойну кыргаан. Бир эвес Манганың ында агрегады үзүктел чок ажылдаан болза бригада оондаа бедик көргүзүглерлиг болур турган. Агрегат хүнде 300 хой кыргыыр нормалыг, а 6 хүн кыргааны чүгле 150 хой болган.

К. САЛЫЫ.

Күш-хүннерге ай санында аванс

Чөөн-Хемчик районда «Коммунизмче орук» колхозтуң баштаар чери ажылдап алдынган күш-хүннерге хамаарыштыр колхозчуларга аванс тыпсырын нинти чурум өзүгаар ай санында чорудуп турар. Бо чылдың чүгле март айда бердинген авансыны чижек кылдыр көргүзерге мындыг:

Хаван ажаакчызы Дарыймаа 350 күш-хүннер ажылдаан, 700 рубльди алган. Хову ажылының бригадазында Санчай-оол 288 күш-хүннерлиг болган, 576 рубльди алган. Ол ышкаш Доржу, Арак-Кара, Дамчыт база оон-даа өске колхозчуларны чижекке көргүзүп болур.

М. ШЕРИГ-ООЛ.

Аныяктар звенозу

Улуг-Хем районнуң «Х Улуг хурал» колхозунга эткен чылын дүжүт ажаалгазының үеинде-ле 13 кижиден тургустунган аныяктар звенозу организастаттынган. Оларның нургулайы комсомолчулар.

Үе-үениң аайы-биле ол звено колхоз бүдүрүлгезинин бүгү алырларынга бөлүү-биле ажылдап келген. Ылангыя кыштан эгелээш тарылга эгелегиже чедир Баян-Кол ортумак школаның болгаш Кара-Тал школазының база көдээ клубтуң 1958—59 чылларның кыжынында одаары 500 кубометр ыяжын хап белеткээннер.

Тарылга үеинде 36 км узун дурттуг буганы каспышаан 113 га черни суттарганнар. Оон удуртукчузу А. Кара-оол звенозунуң иштинде күш-ажылдың сагылга-чурумун эки организастаан.

Д. ДАЖЫКАЙ.

Парлалга чагыдылгазы

Бай-Тайга районда «Мурнакчы» колхозтуң колхозчулары бо чылдың ийиги чартыында парлалга чагыдылгазын калбартып турар. Баштайгы хүннерде безин «Шын» солунну 40, «Тыванын аныяктарын» 20 кезекти бижиткен. «Тувинская правда», «Сылдысчыгаш» база төп солуннарны болгаш журналдарны колхозчулар хөй-биле база чагыдып турар.

Агротехникага болгаш зооветеринарияга, педагогикага болгаш кадык камгалалынга, транспортка болгаш үлетпүрге, культурага болгаш кижизидилгеге хамаарышкан журналдарны база бижидип ап турар. Ол болза, көдээнин ажылчы чоннарының культурлуг деннелинин бедээнин херечилеп турар.

Х. ЧАЙЛАГ-ООЛ.

Чунар бажың тудуу

Улуг-Хем районнуң «УТКА 25 чылы» совхозунда тудуг бригадазының бир звенозу Арыг-Үзүү суурда чаа чунар бажыңны тудуп турар. Чунар бажың 4 өрээлдерлиг.

Ук бажыңның тудуунда ажылдап турарлардан эштер Килин, Ойдуп, Тарта, Ойдуп-оол олар шалыпкын ажылдап, хүннүң нормазын 150—175 хуудан кудулатпайн турарлар. Тудугжулар чунар бажыңны июль 1-де ажыглалга киирер деп шиитпирлээннер.

Партия организациязының звенога быжыглаан агитатору коммунист Ойдуп тудугжуларның ортузунга беседаларны болгаш солун номчулгазын доктаамал чорудуп турар.

Д. ДОРЖУ.

Экзаменнер болгаш бүдүрүлге практиказы

ВЛКСМ-ниң XIII съездизиниң шиитпирлерин күүседир талазы-биле эн чугула хемчегларниң бирээзи областың школаларынга бүдүрүлге практиказын чорудары болур.

Эткен чылын-на бүдүрүлге практиказын Туранның № 1 школазынга (директору Н. В. Селина) чедишкиниг чоруткан. Бо чылын ылаңгыя көдээ ажыл-агый практиказын бүгү школаларга чорудар, а Балгазын, Туран болгаш өске-даа школаларда ону чамдык тала-биле шагда-ла чоруткулаан. Өске школалар бүдүрүлге практиказын июньнуң баштайгы хүннериниң эгелеп чорударлар. Амгы үеде белеткелдер оларда чоруп турар. Өреникчилериң көдээ ажыл-агый практиказын чорудуп турарының болгаш белеткелиниң дуржулгазы чүү чугаалап турарыл?

Чырыдышкын министриниң бо талазы-биле дужаалын бистиң хөй-хөй школаларывыс багай күүседип турарлар. Көдээ ажыл-агый практиказын чорудар болгаш орта белеткенир дугайында чамдык школалар директорлары база башкылар коллективтери инициативазын эвээш илередип, ол ажылды саададып, ышкындырыгларны кылып турар.

5—6 класстарның практиказын организастаар талазы-биле четпестер чамдык школаларга турган. Чижээлээрге, Таңды районнуң Кочетово чеди чыл школазынга школаның дуржулга участогунга практика чорударын бүгү өреникчилер харугда чорудар кылдыр планнаан турган. Ынчаар организастаар чорук ол участокту чайны өттүр хевээр тургузарын хандырбайн баар. Практика эгелээринин мурнунда-ла участокка олуртулганы тарып дооскаш, чайгы үеде өреникчилерни бөлүк-бөлүк кылдыр үскүлээш, эдлчег-биле бөлүк бүрүзү ийи недельде ажылдаар кылдыр организастаары ажыктыг болур.

Ынчаар кылырга, участок чайны өттүр ажаттынар, бүгү уруглар чайның бүгү дургузунда участокка ажылдаарын болдурбайн, оларның чамдыктары походтарга чоруур, пионер лагерьлеринге дыштаныр, колхозтарга ажыктыг ажылдарга киржир болгаш өске-даа аргаларны бээр.

5—6 класстарның өреникчилери дүжүт ажаап алырының чаңчылдарын сентябрьде ботаника талазыбиле практиктиг кичээлдер өйүнде колхоз ховуларынга экскурсиялар, воскресниктер болгаш өске-даа хемчеглер үеинде ап болурлар. Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем, Таңды дээн ышкаш чамдык районнарда хөй-хөй школалар көдээ ажыл-агый практиказын орай планнаан эгелеп, бо талазы-биле министерствонуң программазын тус черлериниң байдалынга таарыштыр чогаадыкчы ажыглаарын четпес чоруткулаан. Онза ужур-дузалыг чүүл болза, көдээ школаларның 8—9 класстарынга көдээ ажыл-агыйның базы хоорай школаларының 9 класстарынга үлетпүрүүн болгаш тудугнуң практикаларын чорудары болур.

Ол класстарның өреникчилери бир, ийи чыл болгаш тускай амыдыралга кирерлер. Оларның практиказын мурнакчы техника-биле ажылдап турар улуг социалистиг ажыл-агыйларга чорудар ужурлуг. Ындыг практиканы планназарын онза шыңгыызы-биле көөр херек. Чүте дээрге, ол өреникчилер көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинин үндезиннери-биле таныжар, көдээ ажылагый машиналары-биле ажылдазарының, мал ажаарының чаңчылдарын өренип алыр ужурлуг.

Шагаан-Арыгның школаларынга практика чорутканының дуржулгазы чүү көргүскенил дээрге, аныяк салгакчыларны күш-ажыл талазыбиле кижизидеринге болгаш көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге ажылдарга культурлуг база билиглиг кижилерни белеткээринге көдээ ажылагый практиказының чугула рольдуун ажыл-агыйның чамдык удуртукчулары бидбейн тургулаан. Чижээлээрге, «Күш-ажылдың хостуу» колхозтуң даргазы эш Глотов аңаа практикалап чеде берген өреникчилерни багай хүлээп алган. «Силерни бээр чалаваан бис» деп ол шуут чугаалаан. А «УТКА-ның 25 чылы» совхозтуң директору эш Панков улуг негелденің соонда өреникчилерниң чемненилгезин канчап-чооп турган организастаан.

Өреникчилерге көдээ ажыл-агый практиказының ужур-дузазын Көдээ ажыл-агыйның область эргелелиниң чамдык ажылдакчылары база билбейн турар. Ол эргелелдің начальнигиниң оралакчызы эш Шелеметов болза, бир эвес өреникчилерни инектер саарынче киириптер болза, сүт саап алыышкыны эвээжей бээр деп, ортумак школалар директорларының область чөвүлел хуралынга бүзүредирин орадаажып турган.

Шагаан-Арыг школаларының өреникчилери Ленин аттыг колхозка болгаш «УТКА-ның 25 чылы» совхозка ындыг ажылды кылып турганнар. Оон чүү илерээн дээрге, 16—17 харлыг комсомолчу өреникчилериниң ажылынга кызымаккай болганы түннелди дораан берген. Инектерден сүт саап алыышкыны кудулаар хамаан чок, оларның ажылдап турганының үеинде харын-даа көвүдээн. Чаа чүведен коргар кижилериниң харысалга чок бодалдарын амыдырал ындыг яжы-биле ап октапкан.

Чадаананың дуржулга станциязының ажылдакчылары өреникчилерни оон мырынай өске байдалбиле уткуп алыр бодап турар. Ында эртем ажылдакчылары өреникчилерге лекциялар номчуп бээринге белеткенип, станцияның ажылагыйы-биле оларны таныштырар, хову, сад, мал ажылынга ажылдаары-биле оларга солун ажылдарны бээр бодап турар. Тус черниң онзагай байдалынга таарыштыр үстүү класстарның өреникчилериниң практиказы янзы-бүрү хевирлерлиг болуп болур. Өреникчилер практиканы харугда-даа, аңгы-аңгы хуусаларда-даа, ынчалзажок, 2—4 недельден эвээш эвес чорудар ужурлуг.

Өреникчилерни бригадалар болгаш звеноларга кылдыр каттыштырып алыры ажыктыг болур. Колхозка бедик дүжүттү өстүрүп алыр төлээде, чогуур шөлдерни чайны дургузунда ажылдап кылыр кылдыр өреникчилерни колхозтарга болгаш совхозтарга ажылдадыры чугула.

Школалар болгаш комсомол организациялары кукурузаже онза кичээнгейни салыр херек. Ортумак школа бүрүзү кукуруза участогун ап алыры чугула. Кукурузаны болгаш өске-даа культураларны үзүктел чокка ажаарын хандырар төлээде, практика эткен соонда өреникчилер бригадаларын таратпайн, колхозка азы совхозка чайны өттүр ажылдааш, ажаап алган дүжүдүн колхозка дужаап бээр кылдыр организастаар болза эки. Бедик дүжүттү өстүрүп алыр, ажаалганы үзүктелдирбес дээш ийи недельдің практиказын чорударын ажыглап турган, бригадаларның болгаш звеноларның эдлчежин ажылдаарын база чорудуп болур.

Культурлуг хемчегларни, өреникчилериниң дыштанылгазын, кижизидилгезин организастаарын база уттуп болбас.

Эткен чыл-биле бир дөмей бо чылын экзаменнерни 7, 10 класстарга чорудар. 7-ги класстарның өреникчилери орус дыл (бижимели-биле болгаш аас-биле) арифметикалыг алгебра (бижимели-биле) болгаш төрээн дыл талазы-биле экзаменнерни тударлар.

Онгу класска литература, алгебра, геометрия, физика, химия, даш тыкы дыл болгаш төөгү талазы-биле экзаменнер болур. Экзаменнер майның 30-да эгелээр болгаш 7-ги класстарга июнь 9-та, 10-гу класстарга—июнь 20-де дооштур.

Экзаменнерни чыл бүрүде чорудуп турар болза-даа, хөй санныг четпестер болгаш ышкындырыглар оларның организастаашкынында бар, ол чорук школалар ажылдакчыларының болгаш улус өредилге органнарының чамдыкта харысалга чок байдалындан болуп турар. Чижээлээрге, Каа-Хем районга эткен чылын экзаменнер организас чок эртип, инструкцияны үрээр чоруктар хөй болган. Экзаменнериниң хуусаларын үреп, демдектерни шын эвес салгылап, өреникчилериниң кылган ажылдарын четпес хынап тургулаан. Чамдык өреникчилериниң билииниң шынары куду болуп турда районо чогуур контрольду тургуспаан болгаш оон түннелинде өреникчилериниң демдээн бедидип турган чүүл бар. Ындыг чүүл Чадаананың № 1 ортумак школазынга (директору эш Ондар, башкы эш Просветова) турган.

Эткен чылдың ындыг янзы ышкындырыгларын өренип көргеш, оортан чогуур түннелдерни кылыр болза чогуур.

1957—58 өредилге чылы дооштуп турар. Тыванын улус өредилге органнарының болгаш башкылар коллективтериниң хүлээлгези болза, өредилге чылын чедишкиниг доозар, экзаменнерни организастыг болгаш бедик шынарлыг эрттирер база өреникчилериниң чайгы бүдүрүлге практиказын үлегерлиг чорудар дээш бүгү күштерин салыры болур.

А. СОКОЛОВ,
областың улус өредилге кылдызының эргелекчизиниң оралакчызы.

Депутаттар-биле ажылды улам күштелдирер

Чөөн-Хемчик районнуң Чыргакы көдээ Соведи депутаттар-биле ажылды сөөлгү үеде алаян экижиткен. Советтиң сессияларын Конституцияда айыттынган хуусаалар өзугаар чыылдырып, оларга чугаалажыр айтырыгларны депутаттарга баш улуг таныштырып турар. Ол чорук Советтиң ажылында четтестерни илередип, оларны чогуур үезинде чайладыр талазы-биле депутаттарның санал-оналдарын чыылдырарынга улуг ужур-дузалыг.

Советтиң 21 депутаттарының иштинден бо чылын 10 депутаттар соңгукчуларынга отчётарын кылган, 15 депутаттар ужуражышкын хуралдарын чоруткулаан. Көдээ Советтиң күүскому депутаттарының семинарын бир удаа чыылдыган, адаа депутаттарны өрге, хүлээдгезиниң, соңгукчуларга отчётларын канчаар кылырының, ужуражышкын хуралдарын соңгулда өкрүгтарының аайы-биле канчаар чорударының, соңгукчуларның чагыгларын хүлээп алырының, оларны күүседириниң дугайында айтырыгларны чугаалашкан.

Көдээ Советтиң күүскому квартал санында чоруткан болунуң организас-массалыг ажылдарының түңнелдерин үндүрерге депутаттар аңаа үндезилээш, Советтиң күүскомунуң болгаш боттарының ажыл-чорудулгазының дугайында илеткелдерин чогаадып ап турарлар. Советтиң сессияларының үндүрген шиитпирлериниң хоолгазын оларга база тыпсып берип турар бис. Ол шиитпирлериң күүседезин соңгукчуларының ортузунга депутаттар шуут боттары организастап турарлар.

Колхоз бүдүрүлгезин быжыглаарында депутаттар боттарының кичээнгейин угландырып келген. Эштер Кувускаал, Сенден олар боттары мурнакчы саанчылар болбушаан, «Коммунизмче орук» колхозтуң сүт-бараан фермаларының иштики ажылын экижидер, сүт саалдазының хемчээлин көвүдедир талазы-биле колхозчулар ортузунга боттарының организакчы чоруун илередип келген. Ол колхозтуң сүт-бараан фермазының ажылдакчылары келир кышка четчир хемчээлдиг өдекти белеткеп алганнар. Депутат эш Маадыр-оол Мажалык сүт-бараан фермазының үчёдун чурумчудар талазы-биле өртектиг саналдарын киирерге, ол дугайында чогуур хемчеглер адынган.

Тудугжулар ортузунда улуг ажылды депутат эш Санчаа чорудып турар. Ажыл нормазын үргүлчү 150—180 хуу күүсетпишаан, болунуң удуртуп турары тудугжулар бөлүүнүң ажылының белик көргүзүглерин ол чедип алган. Соңгукчулары-биле хүн бүрү харылзаазын күштелдирип, оларның чагыгларын амыдыралга боттандырары дээш чүткүлдүг чоруун илередип турар эштер Оммуң, Үндүн, Шынгыр-оол ышкаш депутаттар хөй.

Амгы үеде депутаттар колхоз суурун чаагайжыдар талазы-биле чоннуң ортузунда тайылбыр ажылды калбарткан. Колхозчулар квартал бүрүзүнге арыгланыр бажыңны тудуп ап база бажың бүрүзүнүң чанында 20 хире дөс янзы-бүрү ыыштарны тарып өлурттүп турарлар.

Айыттынган чамдык чедишкиннерни быжыглавышаан, Советтиң мурнунда тургустунган ажыл-агыйжы болгаш культурлуг сорулгаларны чедишкиниг күүседир херекте ажылчы чоннарның идепкейин улам-на сырый организастаары бистиң депутаттарывыстың амгы үеде чугула сорулгазы болур.

К. БОРА-КӨЖЕ,
көдээ Советтиң даргазы.

Колхозтарда тудуг ажылы

Тоҗу районда «Совет Тыва» көдээ ажыл-агый артелиниң тудугжулары бо чылын көрдүнгеп түүгларының планын хуусаа бетинде бедик шынарлыг кылдыр күүседир дээш боттарының аразында социалистиг чарышты калбартынышаан, шудургу ажылдап турарлар. Артель баштаар чериниң чаа конторазының тудуун доозаш, ажыглалга киирген, 200 олуттуг чаа клубту тудуп эгелээннер.

Боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерин тулугжулар Эштер Дугур, Доржулан, Дамдын олар эрестиг күүседип, мурнакчы ажылдап турар.

М. КЕНДЕН.

* * *

Улуг-Хем районнуң Ленин аттыг колхозтуң төвү чыл келген түүнүна сайгырап, чаа бажыңнар болгаш өске-даа тудуглар өскежип турар. Ындыг болза-даа, кылдыныр турар тудугларны бүрүн доозарынче чогуур кичээнгейни тудуг бригадазының бригадири эш Агбаан угландырбайн келген.

Суурга аът кажаалын тудуп эгелээнден бээр үр үе эрткен. Ынчалзажок, ол тудуг амга чедир ажыглалга кирбээн. Чуртталга бажыңнарының крышазын, кладовкаларын кылыр, херимнээр дугайында сүгыш салдынмайн турар.

Тудуг ажылында бо четпестерни чайладырынче кичээнгейни күштелдирери колхоз баштаар чериндеп негеттинин турар.

С. ДАДАР-ООЛ.

* * *

Чаа-Хөл районда «Тиилелге» кодээ ажыл-агый артелиниң эш Шалганга удурткан 107 кижи составтыг тудуг бригадазының мурнунда бо чылын улуг сорулгалар турун турар. 1958 чылдың дургузунда чурттталганын 18 чаа бажыңнарын, ниитизи-биле 2650 баш мал киирер 4 кажааларны туткаш, ажыглалга киирер деп хүлээлгени боттарынга тудугжулар албышаан, ам чурттталганың 5 бажыңнарын ажыглалга киирген, а арткан 13 бажыңнарның тудуун дүрген кылын турарлар.

Чуртталга бажыңнарындан база мал кажааларындан ангыда бүдүрүлгениң, культура-амыдыралдың өске-даа тудугларын бригаданың кежигүннери кылгаш, ажыглалга киирерлер.

К. ХОВАЛЫГ.

* * *

Малчыннарны чуртталга бажыңнары-биле хандырар дугайында өөр районда «Торгалыг» колхозтуң баштаар чери шоолуг сагыш салбайн турар. Колхозтуң Чалаатыда малчыннары эштер Янзоо, Осуроол, Элбек, Башпык-оол оларга эрткен чылын тудуп эгелээн бажыңнар амга чедир ажыглалга кирбээн.

Малчыннарны чуртталга бажыңнары-биле хандырар дугайында сагыш салдынмайн күштелдирее чогуур.

Т. ДОРЖУ.

* * *

Сүт-Хөл районнуң «Алдын-Маадыр» көдээ ажыл-агый артелиниң баштаар чери колхозта тудуг ажылын эренгей удуртуп турар. Бо чылын тудугларга хереглээр 800 кубометр ыышты белеткээр пландан ам чүгле 199 кубометр күүсеттинген.

Тудуг бригадазынга 70 бызаңчыларны, 20 ажыл аттарын быжыглаан-даа болза, ук бригаланың ажылы сөөлгү үеде сулараан, тудуг ажылдарының темпизи ооҗумнай берген. 1958 чылда чурттталганын 40 бажыңнарын туткаш, ажыглалга киирерин планда айыткан турбуже, амга чедир чүгле чаңгыс бажыңны туткан болуп турар.

Эрткен чылдарда чедир кылдынмаан тудугларны ажыглалга дүрген киирериниче кичээнгей салдынмайн келген. Чижээ, колхозта уруглар яслизиниң тудуун эгелээнден бээр ам 4 чыл болган, а ооң тудуу ам-даа доозулбаан.

Н. ОРЖАК,
К. ДАДАР-ООЛ.

Автотранспорт ажылдакчыларының чарыжының түңнели

Тыва автотрестиң шүгүмүнда АТК-ларның бүгү ажылдакчыларының ортузунга социалистиг чарышты калбартканының түңнелинде бо чылдың эгезинден бээр боттуг чедишкиннер чедип алдынган. Ооң иштинде ээ дээре түңнедерни Кызыл-Мажалык АТК-зы (начальниги эш Дворков) чедип ап, болунуң планнарын тонна-километр база тонна талазы-биле ай бүрүзүнде хуусаа бетинде ажыр күүседип келген.

Автомашиналарның ажыглалын экижидер, чүүк сөөрттүлгезинте база пассажирлер аргыштырарынга чарыгдалдарны эвээжедир дээш социалистиг чарышты боттарының аразында калбартышаан, ол АТК-ның чолаачылары чыл эгезинден бээр 17900 литр бензинни камнап алганнар. Ында чолаачылар эштер Рубинов, Кнехт олар боттарының ай планнарын барык 200 хуу чедир күүседип, мурнакчы үлегерин өске чолаачыларга көргүзүп, дуржулгазын оларга дамчыдып берип келгеннер.

Автотранспорт конторазының аразында социалистиг чарышка бирги черни эдлеп, бедик көргүзүглерни чедип алганын барымдаалаан, Кызыл-Мажалык АТК-зының коллективинге шилчир Кызыл тукту профсоюзтар обкому тывыскан. Социалистиг чарышка чаалап алган Кызыл тугун өске коллективтерге алыспас дээш ол АТК-ның чолаачылары, бүгү ажылчыннары амгы үеде улам күжениишкиниг ажылдап турарлар.

Чолаачыларның ортузунга калбарткан социалистиг чарышка эки түңнедерни Тыва автотрестиң шүгүмүнга кирип турар Минусинск АТК-зының коллективи чедип алган. Камналганың чурумун шыңгыы сагып, бот-үнеин чигидир талазы-биле бүгү арганарны ажыглап турган, ол АТК-ның чолаачылары, ажылчыннары чыл эгезинден бээр 34500 рубльдиг камналгазын пландан дашкаар чедип алганнар.

Т. КУУЛАР.

Курсантыларның практиказы

Кызылдың алды ай хуусаалыг автошколазында 32 курсантылар өөренип турарлар. Оларның кичээли март 1-де эгелээн болгаш бо үениң дургузунда курсантылар теория талазы-биле автомашинаның тус-тус кезектерин өөренип эрткеннер.

Амгы үеде автошколаның курсантылары Кызылдың № 1, № 2 АТК-ларында практикадап, теория талазы-биле алган билиин быжыглап турарлар. Төрээн колхозтарынга чолаачылаар эртелиг гускай мергежилдиг кадр болуп баар дээш кижи бүрүзү кызымаккай өөренип турар. Курсантылар О. Шактар, Д. Оржак, С. Канзай болгаш оон-даа өскелер эки өөренип турарлар.

Канзай эттерге курсантылар 3-кү класстың чолаачылары болурлар.

Ш. СЕРЗЭДАР.

Чадаананың куш станциязында

Чадаананың куш станциязы болза областын барымын талакы районнарының колхозтарын болгаш совхозтарын куш оолдары-биле хандырар хүлээлгелиг.

Станция 1958 чылда Улуг-Хем, Чаа-Хөл, Сүт-Хөл, Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик, Бай-Тайга районнарынга 120 муң, «УТКА 25 чылы», «Барлык» совхозтарга 14 муң куш оолдарын керээ өзугаар бээр болгаш Чадаана хоорайның чурттакчыларынга 28 муң куш солдарын садар ужурлуг.

Чөөн-Хемчик, Сүт-Хөл районнарның колхозтары станцияга дагаа чуурталарын дужаар талазы-биле керээлиг хүлээлгелерин эки күүседип турарлар. Куш станциязы бо чылын куш оолдарын ийи бөлүк кылдыр чазыдырып үндүрген болгаш 20 ажыг муң дагаа оолдарын Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик районнарның колхозтарынга керээ өзугаар берген болгаш Чадаана хоорайның чурттакчыларынга саткан.

Станция эвтке дужаар 15 муң баш дагааларны азыраар түскай черниң тудуун кылып турар.

С. СЕРИН-ООЛ.

Малды чайлагладып эгелээн

Каа-Хем районнуң «Октябрь 14 чылы» колхозунуң баштаар чери эдлеп хөй молдургаларны Мерген уунга одарладып семиртир кылдыр эш Воронова хүлээткен. 180 аныяк инектер ийи кодан кылдыр үстүнген, кадарчылар оларны Терзигинин, Кара-Сугнуң үннарында чайлагладып турар. Ийек кадарчылары Т. Кара-оол биле А. Богданов Чайлаг деп черде фермаңы инектерин кадарып чайлар.

Д. САЙЫТ-ООЛ.

Чаа мастерская

Бай-Тайга районнуң ажылчы чоннары хеп аймаан даарадырда моон мурнунда өске районнарды, Кызыл хоорайда даараныла черлеринге чагыг берип келген. Районга даараныла мастерскаазын организастаар дугайында чагыгны бо чылын болган хуучулар хуралдары райпо баштаар черинге берген. Хуучуларның чагыгларын күүсеттпишаан, райпо баштаар чери даараныла мастерскаазын ажыткан.

Чаа мастерская бо чылдың март айдан бээр ажылдап эгелээн. Бо аразында ол чурттакчыларның база школаларгын хөй санныг чагыгларын хүлээп алгаш күүсеткен.

Бүдүрүп үндүрүп турар продукцияның шынарын экижидер, ооң бот-үнезин чигидир, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер, бүдүрүлге планын хуусаа бетинде күүседир дээш социалистиг чарыш даараныла мастерскаазының ажылчыннарының ортузунда калбарган. Даарачыкчылар эштер Чылбастай, Ближанина, Байыр, Сүге-Маадыр, Бокаа олар чарыштың мурнуку одуруунда чорун турарлар.

М. КЫЗЫЛ-ООЛ.

«Тыва тудуг» трезиниң ажылчыннары Кызылдың бус күжү-биле ажылдаар электростанциязының тудуунда хайнымышкынныг ажылдап турарлар. Тресте ам Сметанкиниге удурткан комплексилиг тудуг бригадазының кежигүннери бирги кварталдың онаалдазын бүдүн чартык катан ажыр күүсеткеннер. Дөрт айның бүдүрүлге онаалгазы барык 270 хуу күүсеттинген.

Бригадада ажылдап турар Троегубов алышкылар бүдүрүлге онаалгазын хүн-бүрү 200—250 хуу чедирип, бүдүрүлгениң мурнакчыларынга санаттырып турарлар. Алышкыларның кайызы-даа 2—3 тускай мергежилди чедип алганнар.

Чурукта: Троегубов алышкылар. Солагай талазындан Юрий, Николай, Александр.

Фото **В. Лутковтуу.**

Фермага концерт

Сүт-Хөл районнуң «Алдан-Маадыр» колхозунуң Сарыг-Булунда сүт-бараан фермазының коллективинге партия болгаш комсомол райкомнарының ажылдакчылары концерт көргүскен. Ону малчыннар кончуг сонуургаан болгаш моон соңгаар база катан келирин күүзенгер.

Концерт сөөлүнде делегей байдалының дугайында солун лекция болган. Ол ышкаш СЭКП райкомунуң коллективи фермага библиотекажыгашты база солун чуруктарлыг монтажты белекке берген.

М. ТАНГЫТ.

Чанчыс жатап үнгеш читкен

Улуг-Хем районнуң «СЭКП-ниң XX съездизи» колхозунда партия организациязы «Крокодил Арыг-Бажында чоруп тур» деп, сатирелыг хана солунну организастаан. Ону апрель айның баштайгы чаттында чуруктарлыг, сатирелыг, чечен, чидиг сөстерлиг, шүгүмчелдиг кылдыр үндүрген. Ол номерни колхозчулар дыка сонуургап көргеннер. Арагалаан, шош-содаа кылып турган Х. Ховалыг биле Н. Ховалыгны болгаш ажылга үнмес өске-даа чимдык колхозчуларны карикатуралап чуруп, шүлүктеп бижип турган «Крокодилге» үндүрген.

Колхоз баштаар чери болгаш партия организациязы демги кижилерге хемчет хүлээткен. Олар ам арагалаар чоруун калган болгаш колхоз бүдүрүлгезинге идепкейлиг киржилгезин турар апарган.

Бистиң колхозувуста чедишкиннер-даа, четпестер-даа бар. Колхоз бүдүрүлгезинге артель кежигүнериниң идепкейлиг киржилгезин күштелдиреринге «Крокодилдиң», хана солунның ролю улуг деп чүвени үстүнде чижектер тодаргай көргүзүп турар. Ынчангаш «Крокодил Арыг-Бажында чоруп тур» деп хана солунның дараазында номериге кандыг солун чүүлдер үнүп келир ирги? деп колхозчулар маңнап турарлар.

В. ДОРЖУ.

Редакцияга келген шүлүктер дугайында

«Шын» солунче шүлүктерни болгаш өске-даа чогаалдарны бижип турарларның саны үргүлчү көвүдеп турар. Оларның аразында колхозчулар, ажылчыннар, интеллигентилер, студентилер болгаш өскелер-даа бар. Ол дээрге шүлүк чогаалының талазы-биле, мергежилдиг хаакчы болур дээш хар кыры-биле чаа ужуп-дужүп чунгулап чоруур кижи ышкаш, чаа эгелээшкинни кылып турар чүткүлдүг кижилер болур.

Оларның кылган орадажышкыннарында шүлүк чогаалдарының бөдүүн дүрүмнерин эскербейн баар (ажык үжүктер хемчээлдерин будулдуруптар, чеченчидериниң тускай аргаларын четче ажыглавайн баар, темаа шилип алырын холуштуруптар дээн ышкаш) чүүлдер бар болзажок, өөрүшкүлүг чүүл чүл дизе, шүлүк бижээн кижи бүрүзү чечен чогаал сөзүнүң дузаламчызы-биле Төрээн чуртта ажылшчилериниң маадырлыг күш-ажылын алган, алдаржыдарын орадажып турары болур.

Шүлүк бижип турарлар «кандыг-даа шүлүк чогаалы амыдыралдың илерелгези болур ужурлуг, амыдыралдың илерелгези болурда, шүлүк чогаалы хамыктың мурнунда шүлүк чогаалы болур ужурлуг...» деп, В. Г. Белинскийниң сөстерин утпас херек. Маңаа холбаштыр чамдык сайгарылгадан кылып көрээлиңер. Бистиң мурнувуста 20 авторлар бижээн 34 шүлүктер.

Улуг-Хем райондан **К. Конгар-оолдуң** «Мээң өөрүшкүм» деп шүлүүнде шынап-ла амыдыралды илередир бодаан. Ол болза, ооң амыдыралынга болган беш өөрүшкүлерни бижип турар: бирээзи — үжүглеп эгелээни, ийигизи —пионер, үшкүзү— комсомолчу болганы, дөрткүзү— партия биледин алганы, бешкизи— Ада-чуртка ажыл, арга-билиин бээри. Бо шүлүкте бистиң чуртувустуң кижи бүрүзүнүң чоргаарланыр, сеткилин хайыыдыр, хей-аъдын киирер, амыдыралчы чүүлдерни шыны-биле көдүрүп үндүрген. Ынчалза-даа Белинскийниң үстүнде чугаазының ийиги негелдезин ёзугаар бо шүлүктү алырга, ол негелде күүсеттинмээн, чүл дээрге шүлүктүң онза шынары—чечени четпес. База-ла аянаштырган аваа чугаалар болу берген. Оон ынай ол беш улуг теманы беш куплеттиг (дөрт-дөрт одуругларлыг) шүлүктүң өзү-биле долу илередири берге. Анаа-ла дээжилелдер болу берген. А бис болза, чаңгыс партия дугайында безин хөй чогаалчылар тускай янзы-бүрү шүлүктерни бижээнин билир бис.

Утказы ханы, чечени бедик шүлүктү номчааш, кижиниң сеткили хайныгын келир, шүлүкте бижээн чүүлүүн аайы-биле сеткил-бодал көдүрүп азы килең кирип келир, шүлүк ындыг чидиг болур болгай. Үстүнде шүлүктүң харын бо талазы аскак. Чөөн-Хемчиктен **М. Дугаржаптың** «Андарган чер», «Майның бирде», Москвадан **А. Даржаанның** улуг кыдат улус-биле найыралдың темазынга холбаштырган «Орну турар сеткил», Өвүрден **О. Калдар-ооллуң** «Мээң суурум», Бай-Тайгадан **С. Дугаржаптың** империализмге, дайын кыпсыкчыларынга улур чоннуң күжүнүң дугайында «Буступ дүжер», Чөөн-Хемчиктен **О. Сайынның** көдээ ажыл-агыйның, ында ажылдап турар ишчилериниң дугайында темага холбаштырган «Тарылгаже», «Ногаа», «Бызаалар», «Ажыл-ла хөй», Чаа-Хөлден **Д. Ховалыгның** «Депутатка» — деп бо шүлүктерни сайгарып көөрге, темаларны шын шилип ап турзажок, алган теманы уран-чечен өөур-хевир кылдыр боттандырар, шуут чугаалаарга, шүлүк кылдыр бижиптер талазы-биле күш четтинмээн. Оларның темалары янзы-бүрү болза-даа, шүлүк чогаалының негелдерин ёзугаар алырга, база-ла демги «Мээң өөрүшкүм» деп шүлүк-биле даараазында одуругларны ап көрээли:

Боос малды эки ажаан,
Богба, кулун естүргештиг
Ада-чурттуң дайынынга
Алдан аътты белекке берген.

Азы мынды одуруглар:

Хойнуң оглу хураганны
Когарал чок ажаан алыр
Колхозувус мурнакчызы...

Бирээде, үстүкү дөрт одуругларның эгелери аянашкак боорлан башка, уран-чечен дээштин четпестир (артында-ла сөөлгү одуруг 9 ажык үжүктерлиг, шүлүктүң хемчээлин үреп турар), кижи бүрүзүнүң хүн бүрү аваа чугаалларындан ылгалыр чүве чок. Ийиде, фронтуга алдан аътты белекке берген дээн—ол кижиниң бодунуң хуу аъттары бе? Кадыыр, маска эдлериниң маадырлыг күш-ажылын көргүскен болза оон эки болур ийик.

А «Хойнуң оглу хураганы» деп ында одуруг? Хураган дээрге-ле «хойнуң оглу» ол-дур. Чаңгыс билигни хей-ле дапкырлаашкын болган. Сөс бүрүү тускай утканы илередир болза эки. Моны холбаштыр, чечен чогаалга дыл дээрге кол чедсек болур, ооң дузаламчызы-биле уран өөур-хевирлерин, амыдыралдың чурумалдарын, кижилериниң көзүлерин чогаалчы кижи тургузар деп чүвени утпас херек. Үстүнде дөмей. «Депутат» деп шүлүкте даараазында одуругларны ап көрээли:

Чамдык эштер амыдыралдың ажыл-чорудулганың иштинде четпес чүүлдерни шүлүк чогаалының аргазы-биле илередирин орадажып турарлар. Ындыгларга Барыын-Хемчиктен **А. Допчааның** «Хоозун чугаа хей-ле», «Хоржок ол-ла», Чөөн-Хемчиктен **М. Бадының** «Чыргалыгбай», **Иргит Орукчунуң** «Амдаа билбейн турар-дыр ийин» деп шүлүктери хамааржыр. Мындыг орадажышкынны мактаар херек. Ынчаарга бо талазы-биле хамык ужур оңу шүлүкке канчаар көргүзеринде.

«Хоржок ол-ла» деп шүлүкте чамдык колхоз даргаларының дүжүметсиг чоруун илередир бодаан. Ында ирей кижиниң колхоз даргазынга чугаазы, мындыг одуруглар бар:

Чаңгыс инзэм шары кызыр
Саап ижер-сааным чок,
Кара-бора аъшка-чемге
Харын хоочум кирикеп чор...

Ынчангаш, ол ирей «чаңгыс-ла кыл саржагдан» бер деп дилег кылыр. Бо одуругларны номчуурга, бистиң сөөлгү үеде улуу-биле өзүп быжыккан колхозтарывыстың амыдыралында херек кырында бар чүүлдерге дүүшпейн турар. Харындаа эрги шагда ылыларның дилеиин чоранны сагышка кирер. Мында автор колхозчуларның амыдыралын хажыды көргүзүп турар-дыр («кара-бора...» чем чип турар дээн ышкаш). Үстүнде шүлүктерде бижээн четпестерни (арагалаан алгаш аарыг мен деп чыыштарларны, хуралдарга чеже-даа чугаалашса, четпестери хевээр артар чоруктарны, колхозунга ажылдавас, холга алган ажыы-даа чок кижилерни) шүлүк аргазы-биле ол-ла черинге хана солуннарынга, «Крокодилдерге» агитхуудустарга, концерт нөкерлериниң аразында чугааларга сойгалап илередири улуг ажыктыг. Ынчаарга оларны хей муң номчукчуларга парлалга дамчыштыр ниитиге ажык болур кылдыр илередир дээр болза, фельетон, басняның дузаламчызы-биле боттандырары чидиг дээштиг болуруң бо шүлүктерни бижээн эштерге сүмелээри чугула. Ылангыя басняның онза чүүлдери билдингир болгай, олар аллегорияга хамааржыр. Чижээлээрге, кажар чорукту — дилгите, харам чорукту—бөрүге, хоралыг бак чорукту — чыланга дөмейлеп бижип турар.

Шүлүк бижип турар чамдык эштер чурттуң бойдузунуң чурумалын, ооң байлаан көргүскен шүлүктерни бижээн. Чижээлээрге, **А. Допчаа** «Чайлаг» деп шүлүүнде серинин, байлак, одарлыг чайлагны ырлап турар, ынчалза-даа ооң шынары, чечени «Шеми-Бажы серинин чайлаг» деп сураглыг ырдан оранчок-ла куду. Ол-ла автор, база Барыын-Хемчиктен **К. Серин** Барлык хемни ырлап турарлар. А. Допчааның шүлүүнде:

Сайзанак дег чаа суурлар
Сайгылгааны сыыстаанган...—

дээн чергелиг чечен одуруглар бардаа болза, шүлүктүң ниити болун номчуурга, ооң сөстериниң чечен мергежили, чижек кылдыр алырга, чай дээрге чараш чечектер ышкаш эвес, харын суундан каткаш, оңуп турар чечектер дег сагындырар. **К. Серинниң** «Байлактыг-ла Барылык хемим» деп шүлүүнде менгилерден дамыраптан чыгып баткан хемни бижээш, аваа ажыл-агый сөстериниче шилчипкен: тракторлар, комбайннар, тараа, ногаа, кукуруза дээн ышкаш. Бо адаан чүүлдерни, чижээлээрге, ырак черден көөрүмге, аъттыг кижи менден бир-ле черже чашты берди, чеде бээримге, кайын чаштыр ийик, чаагай үнген, кукуруза аразынче чоруп кире берген чижи чүве-дир суг-суг дээн ышкаш арга-биле кукурузаның чаагайын чеченчидип шүлүктээн болза кончуг солун (аваа-ла адаа турзаин).

Бойдустуң чурумалын бижиирде, чогаалчы кижи болза, бойдусту бодунуң канчаар көрүп турарын илередип, ооң күчүзүн, ооң чаражын, тус черниң, областың, чурттуң онза демдектерин көргүзүп турар дээрзин утпас ужурлуг. Бойдустуң чурумалын Пушкиниин, Тургеневтиң, Горькийниң, Шолоховтуң, Пришвиниин болгаш өскелериндаа канчаар бижип тургулаанын өөренир, ооң үлегер алыр херек.

Эрзиниден **К. Калга-Хөө**, Бай-Тайгадан **К. Семис-оол**, Өвүрден **М. Кызыл-оол**, Кызыл хоорайдан **А. Үжүней** олар ынакшылдың темазынга бижип турарлар. «Каттыраныаан карактарлыг» (А. Үжүнейниинде), «карактары тергин чараш...» (М. Кызыл-ооллуунда), «дозур кара карактары хоюг чымчак» (К. Семис-ооллуунда), «чымчак карак ынакшылче кыйыртканы ол», (К. Калга-Хөөнүүнде) дээн ышкаш ниити хевирлер-биле бо айтырыгны шүлүктерде шиитпирлеп турар. Ынакшыл деп билигниң ёзулуг чараш шынары четпес илереттинин турар. Бүдүрүлгеге багай ажылдап турган кижи ынак эжиниң саңлдары-биле мурнакчы болу берип болур, фронтуга чаалажып турган кижи ынаның чагыг сөзүн сактып келгеш, дайзынга удур улуг маадырлыг демисежин үнер дээн ышкаш ындыг күштүг чүүлдерни Төрээн чуртка, төрээн партияга ынакшыл-биле холбаштырып бижирп дээн черге хей аргаларны маңаа тып болур. Үстүнде шүлүктерде бо талазы-биле ханы уткалар четпейн турар.

К. Ондар «Сактыышкын» деп шүлүкте бистиң эмнелге черлеривисти, **Т. Саая** «Ленин сөзү» деп шүлүкте не кижиниң чоргааралын, **С. Артур** «Тугувус бо» деп шүлүкте тиилелгелиг кызыл тукту, **К. Калга-Хөө** «Колхозумну» деп шүлүкте колхозтуң ачызын боттарының ынак сеткилдери-биле алдаржыдып ырлап турарлар. Ынчалза-даа бо чүүлде сайгарып турар шүлүктерге салган негелдени ёзугаар алырга, база-ла ол-ла ышкаш четпестер оларда бар.

Түңнелинде айытса чогуур чүүл болза, аныяк шүлүкчүлер чогаал теориязының талазы-биле билиин бедидер дээш орадажыры чугула. Шүлүк чогаалдарының теориязын өөрензе чогуур. Шүлүктү тоникти, силлабо-тоникти арга-биле бижиирин, аллитерация, амфибрахий, анапест, дактиль, хорей, ямб дээн ышкаш чүүлдерни черле сайгарып билир турары албан. Метафора, эпитет, дөмейлээшкин чергелиг чүүлдерни ажыглаары шүлүктерни чеченчидер, шынарын бедидер. Бо чүүлдерни үргүлчү ажыглаар херек.

«Пушкиниң шүлүк чогаалы утка-шынар-биле өттүр сиңиикен...» деп Белинский чугаалаан, ынчаарга Чернышевский болза, «ооң чечен-мергежили чүвениң чүгле карты эвес, харын өзек биле карттың каттышканы болуп турар» — дээн. Бо чүл дээрге, чогаалдың утка-шынары болгаш дылы бир дөмей бедик шынарлыг болур дээн ол. Аныяк шүлүкчүлер бо дугайын утпас болза эки.

С. САМБА-ЛЮНДУП.

Брюссельде Бүгү-делегей делгелгези. Совет Эвилелиниң павильонунуң кол залында.

КЫДАТТЫҢ ДАҒЖЫЛАРЫНДА

ПЕКИН. (СЭТА). Кыдаттың шахтерларының чартык миллион армиязы бо чылын чуртка 180 миллион тонна хөмүр дашты бээр, ол болза, эрткен чылга бодааргa 50 миллион тоннага хөй болуру ол деп, КҮР-нуң хөмүр даш үлетпүрүнүң министерствозу СЭТА-ның корреспондентизинге дыңнаткан.

Төп органнарга чагырткан чаа улуг-улуг хөмүр даш шахталарын болгаш черлерин дүргени-биле ажыглалга киргениниң база эрткен чылга бодааргa ийи катап хөй кылдыр 70 миллион тонна хире хөмүр дашты бээр тус-тус черлериниң чагыргазында хөмүр даш үлетпүрүн дүргени-биле хөгжүткениниң түңнелинде хөмүр даш казыышкынының ындыг улуу-биле көвүдээни чедип алдынган.

Ляонин можуда турар Фашаньның болгаш Фусиньниң хөмүр даш бассейннериниң шахтерлары база Хэбэй можуда Кайлуаньның хөмүр даш шахталарының дағжылары бо чылын 11 миллион тонна хөмүр дашты бээрлер. Хөмүр даш казып алырын бо чылын 8 миллион тоннага чедирер дээш Датунь шахталарының ажылчыннары демисежип турар. Пинтиншаньның шахталарынга хөмүр даш казыышкыны база улуу-биле көвүдээр. Пинтиншаньның хөмүр дажы Уханьның металлургия комбинадынга баар, ол комбинат чамдык тала-биле бо чылын ажыглалга кирер.

Хөмүр даш казарын чаңгыс чылдың иштинде бүгү бирги беш чылда көвүдээни ышкаш кылдыр көвүдедири дээш демисежип турар кыдат дағжылар келир чылын хөмүр даш казып алырының талазы-биле Англияны чедер дээрзинге бүзүрелдиг болуп турарлар.

Италияның депутаттар палатазынче соңгулдалар

РИМ. (СЭТА). Италияның чаа соңгуттурган депутаттар палатазында олуттарның партиялар арызында хуваатынганының дүгайында албан өзүгаар дыңнадыгны парлап үндүрген.

Депутаттар палатазының 596 кежигүннериниң чаа составының иштинде олуттар мынчаар хуваатынган: коммунистер 140 (соңгукчуларның бадылаашкыннарының 22,7 хуузун алган), социалистер—84 (бадылаашкыннарның 14,2 хуузу), социал-демократтар—23 (бадылаашкыннарның 4,6 хуузу), республиканчылар болгаш радикалдар—7 (бадылаашкыннарның 1,4 хуузу), христиан демократтар—273 (бадылаашкыннарның 42,4 хуузу), либеральдар—16 (бадылаашкыннарның 3,5 хуузу), монархистер—23 (бадылаашкыннарның 4,8 хуузу), фашисчилер—25 (бадылаашкыннарның 4,7 хуузу), «Улустуң партиязы» деп мүрнүүтираль партиязының кежигүннери—3 (бадылаашкыннарның 0,5 хуузу), оон ынай «автокомистериниң» төлөөлекчизи бир олут алган, оон кандидатуразын коммунистер, социалистер болгаш социал-демократтар деткип турган.

Америк кылымал эдеринчини салып үндүреринiң болдунмаан оралдажыышкыны

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). «Юнайтед Пресс интернейшнл» агентилелдиң дыңнатканын өзүгаар алырга, диаметри 50 сантиметр хире болгаш деңзизи 10 килограмм хире чаа кылымал эдеринчини «Авангард» деп үш чадалыг ракетаның дүзаламчызы-биле салып үндүреринiң оралдажыышкынын АҚШ-тың шериг-далай флоду майның 27-ден 28-че дүнезинде кылган. Эдеринчини салып үндүрениниң соонда каш шак болганда Эртемниң национал академиязы медеглел парлап үндүрген, ында болза баар үжүрлүг угланыышкынындан ракета хажып чоруй барган болгаш эдеринчи оруунче үнмейн барган деп дыңнадып турар.

Делегейниң геофизиктиг чылын чорудар талазы-биле Комитеттиң чанында кылымал эдеринчилер дүгайында инженер бөлүүнүң үдуртукчузу Ричард Портер медеглеп номчаан, эдеринчи Атлантика океанда барып дүшкен боор деп чугаалаан.

Француз улус республика дээш демиселде

★

Францияда байдал

ПАРИЖ. (СЭТА). Республиканчы чазактың эрге-чагыргазынга, национал девискээрниң кандыг-бир кезиинге халдаашкын кылган кандыгдаа депутаттың депутат эргезин казыыр дугайында айтырыгның талазы-биле чазактың саналын Национал хурал май 27-ниң орай кежээзинге чедир чугаалашкан. Национал хуралдың депутады Арриги болза Алжирден чоруткаш, аңаа чеде берип, үймээнчилерни баштай бергени Корсикада болуушкуннарны холбаштыр ол хоойлу төлевиделин Национал хуралга киирген турган.

Чазактың хоойлу төлевилелинге элээн өскерилге кылган болгаш сөөлүнде кээп ол төлевилелди хоойлуждулга айтырыгларының талазы-биле комиссияның резолюциязы-биле солаан. Ол резолюцияның утказы чүл дээрге, депутаттарның депутат эргезин казыыр дугайында айтырыгны Национал хурал депутат бүрүзүнге хамаарыштыр түскай чугаалажып көөр болуп турары болур. Депутат эргезин казыттырган депутаттарны ол дугайында суд черлериниң шиитпири болгуже чедир парламентиниң ажылынга болгаш бадылаашкыннарга киржириниден чайлаткан база депутат талазы-биле элилээр эргелерин казыттырган туруп болур деп резолюцияда чугаалап турар. Барын үзелдиг депутаттарның 150 бадылаашкыннарынга удур 395 бадылаашкыннар-биле ол резолюция хүлээп алдынган. Оон соонда депутат Арригиниң депутат эргезин казыыр деп шиитпир хүлээп алдынган, 119 бадылаашкынга удур 428 бадылаашкын-биле ол шиитпир хүлээп алдынган.

Чамдык депутаттар ол шиитпирниң мөөренгей байдалдыг болуп турарын демдеглеп турган, чүге дээрге алжир сүлээчилериниң болгаш Корсикада антиреспубликанчы үймээнниң соруқ киириқчилериниң аразында шүүт харылзаанын бар болуп турарынга кым-даа чигзинмейн турар. Республиканчы эрге-чагыргага удур демисежип үнген өске-даа депутаттарның, ыңгыыр Алжирде үймээнниң удуртукчуларының бирээзи Сустельдин депутат эргелерин база казыырын компартияның парламент бөлүүнүң даргазы Жак Дюкло негээн. Алжирде-даа Корсикада-даа үймээнчилер чаңгыс соруулганы салып турарлар дээрзин Дюкло демдеглээн.

Барын бөлүктерниң албадалы болгаш чамдык депутаттарның чайгылыышкыны турза-даа, Национал хуралдың республиканчы хөй нуруузу болза чазактың үймээнни базарынче угландырган күжениишкиннерин деткиринге бодунуң беленин бадыткаан.

Чөөн үзелдиг партияларның парламентиде илереп турар чаңгыс эви өске талаларже ам-даа чогууру-биле нептереп шыдавайн турар дээрзиниң дугайында түңнелди кылыр арганы май 26-ның хүүндеги болуушкуннар берип турар. Социалистерниң болгаш радикалдарның удуртукчулары боттарының чарлыышкыныг туруштарындан ам-даа салдынмаан болгаш чуртта бүгү-ле чөөн күштерниң каттыжыышкынынга моондакты болдуруп турар. Илереп турары чүл дээрге, социалистиг партияга чоок болуп турар «Форс үриер» деп профэвилел төвү болза, «христиан ажылчы чоннарның француз конфедерациязы-биле» бир дөмей, бүгүниитиниң ажыл соксадыышкынын кылыр деп. Күш-ажылдың бүгү-ниити конфедерациязының кыйгырыын деткивейн барган.

★ ★

Парижтиң ажылчы чоннарының чыскаалы

ПАРИЖ. (СЭТА). Францияның Коммунистиг партиязының, социалистиг партияның, кижи эргелериниң лигазының, депшилгелиг республиканчылар эвилелиниң, фашизмге удурланырының комитединиң, Күш-ажылдың бүгү-ниити конфедерациязының, «Форс үриер» конфедерациязының, «Христиан ажылчы чоннарның француз конфедерациязының» болгаш чурттуң өске-даа элээн каш организацияларының кыйгырыынга француз найыслалдың чүс-чүс муң ажылчы чоннары май 28-те деткип харылаан болгаш республиканы база хосталганы камгалап алырынга боттарының шиитпирлиг болуп турарын көргүзери-биле Парижтиң кудумчуларынга чыскаалып үнгеннер.

Чыскаалчыларның аразында — Парижтиң бүдүрүлгелериниң ажылчыннары, албан-хаакчылар, интеллигенцияның төлөөлекчилери, хөрөөженнер болгаш аныяктар. Хөй-хөй кижилериниң холдарында республиканың тугунуң үш өңнерин көргүскен пөстерни шарыгылап алган.

Колоннаның мурнунда: «Республика делгерезин!» деп лозунгулуг улуг пөстү туткан. Өске лозунгуларда: «Алжирде үймээнчилер чок болзун», «Армия республикага бараан болур ужурлуг» дигилээн.

Чыскаалчыларның колонназында чурттуң элээн каш билдингир политиктиг болгаш хөй-ниити ажылдакчылары база бар, оларның иштинде—информация министри социалист Альбер Газье, социалистиг партияның удуртукчуларының бирээзи, министр чораан Кристиан Пино, парламент кежигүнү-социалист Эдуард Депре, Франциянын Коммунистиг партиязының ТК секретары Жак Дюкло, парламент кежигүнү-социалист Аллен Саври, атомнуг энергия айтырыгларының талазы-биле комиссар профессор Перрэн, кижи эргелериниң лигазының даргазы Даниэль Мейер, университетиң хүндүлүг деканы профессор Жерне баштаан элээн хөй профессорлар.

Чыскаалдың оон эгелээни Нацил шөлүн болгаш колонналарының шимчеп чорупканы кудумчуларны парижчилер долган турган. Чыскаалчылар шимчеп чоруп турда ажылчыннарның шуут-ла заводтардан келгилээн он-он делегациялары чыскаалчыларга немей каттыжып турган. Чыскаалчыларның шимчеп чоруп турган оруунга болгаш оон чоок кавызында районнарга полицияның күштелдирген бөлүктерни тургускулаан турган.

Францияның Компартиязы — республиканчы чазакты тургузары дээш

ПАРИЖ. (СЭТА). Национал хуралдың республиканчы хөй нуруузунга даянып турар конституция өзугаар чазакты тургузуп болур ниити кандидатты бодап тывары-биле кады чыглып көрээлиниң деп санаалды республиканчы партияларының парламент бөлүктериниң удуртукчуларынга Франциянын Коммунистиг партиязының парламент бөлүүнүң даргазы Жак Дюкло майның 28-те киирген.

Француз ажылчыннар фашизмге ойтур шавыышкынны берип турар

ПАРИЖ. (СЭТА). «Юманите» солуннуң дыңнадып турарындан алырга. Тарб хоорайның (Үстүү Пиренейлер департаментизи) ажылчыннары боо-чепсектиг бөлүк фашистерни сойгалап илереткен. Франциянын Коммунистиг партиязының болгаш Күш-ажылдың бүгү-ниити конфедерациязының удуртучуларын өлүрери-биле халдаарының планын оларның бирээзиндец тып алган. Ол бүгү документилерни полицияга шилчидип берген. Тарбтың чону тус черниң эрге-чагыргаларындан фашистиг дээрбечилерни тудуп хоруудагылаарын негээн.

Пфлимленниң чазааның эрге-чагыргадан ойталааны

ПАРИЖ. (СЭТА). Чазактың баштыңы Пфлимлен хеп-хенертен эргечагыргадан ойталаан. Ол болза, май 28-тиң эртенинде чазактың дүжериниң дугайында медеглелди республиканың президентизинге киргеш, эрге-чагырга чок чорукту тургузуп, Францияда нарыыдаан байдалды ханылаткан.

Чазактың баштыңының ол шиитпири болза, конституцияга реформа кылыр дугайында Национал хуралга болган хайныышкынныг санал бериишкиннериниң соонда болган. Чөөн бөлүктериниң төлөөлекчилери санал бериишкиннериниң үезинде чазак кризизи болу бээрин чайладыр дээш ораддажып турганнар. Конституцияга доп-дораан реформа кылырынга удур турган хөй-хөй депутаттар чазактың негелдезин деткиринге беленин медеглеп турган. Күүседикчи эрге-чагырганың «туруштуг болурун» ханлыгар соруга-биле конституцияга киирерин бодап турар өскерилгелериниң реаксылыг шынарлыын буруу шаппышаан, республиканчы тургузугга болгаш демократияга айыыл тургустуна берген бо үеде чазакты деткиир деп коммунистиг бөлүк шиитпирлээн.

Чазак бодунуң хүлээлгезин билип турар болгаш «чуртка эрге-чагырга чок апарган турар байдалды» тургуспас дээрзин Пфлимлен депутаттарга бүзүреткен. Ынчалзадаа, ол болза, «чурттуң чурттан эртип турар байдалының дугайында» генерал де Голль-биле чугаалажыышкынны кылып турган мен деп билинген. Генерал де Голльдуң медеглелиниң шынар-байдалын мурнунда билбээн турган кижи мен, ынчангаш «чазак тургузарынга негеттинип турар чаңчыл болган хемчегларни алырынга» кирген мен дээрзин ол меңээ дыңнатты деп Пфлимлен бадыткап турган, ынчалзажок, ол болза, де Голльдуң медеглелин чүүлдүгүүген. Эргежок чугула улуг нуруунy парламентиден чазак алган бе дээрзин шиитпирлээр өйде коммунистерниң бадылаашкынын барымдаага албас мен деп Пфлимлен оон ыңай медеглээн.

«Хамаарышпас республиканчылар» деп барын үзелдиг партияның төлөөлекчилери болза, конституцияга кылыр бодап турар реформаның утка-шынарын оларның хөй-хөйү чүүлдүг деп көрүп турган болза-даа, чазакка ажыы-биле удурланып турганнар.

Пфлимленниң болгаш барыыннарның өнедиин тургусканы ол чөңгээлериниң түңнелинде парламентиниң хөй нуруузунуң күзел-соруун үрээрин чазактың баштынынга бээр арганы болдурган байдал тургустуна берген. Конституцияга өскерилгелер киирер дугайында чазактың негелдезин принцип талазы-биле чүүлдүгүнүп турар шиитпир дээш 408 депутаттар бадыламаан. Ол шиитпирге барын үзедиг 165 депутаттар удур бадылааннар. Ынчангаш ол шиитпирни хүлээп алырынга негеттинип турарындан оранчок хөй бадылаашкынны (негеттинип турар хөй нуруузу—296 бадылаашкын) чазак алган турган.

Ындыг турбуже, политиктиг ажылдакчылар-биле бүгү дуннуң дургузунда уламчылаан чугаалажыышкыннарның соонда даңгаар өртен Пфлимлен президентиже чорупкаш, чазактың дүжериниң дугайын медеглээн.

Министрлер чөвүлелиниң даргазынга кандидатура тывар соруулга-биле чугаалажыышкыннар эгелээн.

СОЦИАЛИСТИГ ЧУРТТАРДА

Болгарияның ийиги беш чыл планының түңнелдери

Улус ажыл-агыйының хөгжүлдезиниң ийиги беш чыл планын (1953—1957 чылдарда) күүсеткениниң түңнелдериниң дугайында дыңнадыгны Болгарияның Улус Республиказының Министрлер Чөвүлелиниң чанында Төп статистика эргелели чоокта чаа парлап үндүрген. **Ийиги беш чыл планында Болгарияның Коммунистиг партиязының VI съездизиниң чурттуң мурнунга салган директивалары чедиишкинниг күүсеттинген** дугайында өөрүнчүг медээни бүгү болгар улус улуг ханыышкын-биле уткаан.

Ийиги беш чыл планының чылдарында индустриализацияның оруу-биле бурунгаар улуг базымны Болгария кылган. Беш чылдың дургузунда үлетпүр фондузу барык-ла ийи катап өскен. Республикада улуг бүдүрүлге черлери туттунган болгаш ажыглалда кирген. Чуртта баштайгы мартен болгаш домна печкалары кылдынган, коргулчун-цинк, сода, суперфосфаттыг удобрение заводтары ажыглалда кирген.

Ийиги беш чылда электрознергия ажылдап үндүреринiң, хөмүр даш тывыжының, өңнүг металлдар бүдүреринiң дүрген темпизин бедидер болгаш улустуң хереглел чүүлдерин бүдүрүп үндүрер чорукту үргүлчү көвүдедир деп Коммунистиг партиязының салган сорулгазы чедиишкинниг күүсеттинген. Үлетпүр продукциязының көдүрлүүшкүнүн 1952 чылга деңнээрге 1957 чылда 60 хуу бедидер деп БКП-ның VI съездизиниң директивалларында айыткан турган. **Херек кырында эрткен чылын үлетпүр продукциязы 1952 чылдыындан 76 хуу, 1958 чылдыындан дөрт катап хөй болган азы капиталистиг Болгарияның 1939 чылда бүдүрүп үндүргениниң чеди катаптан ажыг болган.** Ийиги беш чыл планының чылдарында үлетпүр продукциязының бир чылда өртүмак өзүлдези 12 хуу болган.

Аар үлетпүр онза дүрген темпиле хөгжээн. Беш чылдың дургузунда бүдүрүлгениң чепсек-хереклелдерин бүдүрери 80 хуу көвүдээр. Оон түңнелинде үлетпүр продукциязының ниити хемчээлинде аар үлетпүрүнүң ээлеп турар деңзизи улам-на бедээн.

Ийиги беш чыл планында Болгарияга кара металлургияның хөгжүлдези эгелээн. Өңнүг металлургия, химия үлетпүрү, машина тудуушкуну бедик темпи-биле хөгжүп келген.

Минеральдыг чиг-эт баазазы улуу-биле калбарган. Бистиң геологтарывыстың үре-түңнелдиг ажылының түңнелинде ийи беш чыл планында айыттынган үүлдер элээн ажыр күүсеттингилээн. Беш чылдың дургузунда шинчилеп тыпкан коргулчун-цинк рудазы 6,3 катап, чесхола рудазы—9,7 катап, демир рудазы—180 катаптан ажыг, хүрен хөмүр даш—80 хуудан ажыг көвүдээн. Демир рудалыг черлерни шинчилеп тывар талазы-биле чедиишкиннер биске онза чугула. Кара металлургияны дүрген хөгжүдеринче кирерде аңаа четчир демир рудазы чуртта ам бар болган деп сөглеп болур.

Аар үлетпүрүнүң хөгжүлдези-биле чергелештир чиик үлетпүрүнүң хөгжүлдезинде база улуг чедиишкиннерни чедип алган бис. Хереглел чүүлдерин бүдүрери 1952 чылга деңнээрге 47 хуу өзер ужурлуг турган болза, 70 хуу көвүдээн.

Беш чылдың дургузунда болгар үлетпүр 500 ажыг чаа машиналарны болгаш дериг-хереклелдерни бүдүрүп үндүрерин шиңгээдип алган. Ол ышкаш үлетпүр продукциязының хөй-хөй хевирлерин, чижээ, шойну, каңны, прокатты, цинкини болгаш өске-даа чүүлдерни чуртта эң-не баштай бүдүрүп үндүрери эгелээн.

Көдээ ажыл-агый талазы-биле база улуг чедиишкиннерни чедип алган бис. **Болгарияның көдээзиниң социалистиг реконструкциязы барык бүрүнү-биле доозулган. Күш-ажылчы кооперативтиг чер ажыл-агыйлары ажыглалдыг черниң 80 ажыг хуузун, тараачын өрегелериниң тарылга шөлүнүң барык алдының беш неззэн эзлеп турар.**

Көдээ ажыл-агыйның социалистиг реконструкциязын чорутпайн турган социализмни тургузуп шыдавас деп чүвени бистиң чуртувустуң дуржулгазы база көргүскен. Механизастаттынган социалистиг улуг көдээ ажыл-агыйның капиталистиг көдээ ажыл-агыйдан дыка артык күштүүн көргүскен. Күш-ажылчы кооперативтиг чер ажыл-агыйлары көдээ ажыл-агыйда бүдүрүкчү күштерни калбаа-биле хөгжүдер, күш-ажылчы тараачыннарның материалдыг байдалын улам экижидер аргаларны берип турар. Болгарияның көдээзинде социализмниң тиилелгези—ол дээрге ийиги беш чылда бистиң улузувустуң эң улуг тиилелгези болган.

Болгарияның көдээ ажыл-агыйының материал-техниктиг баазазы улуу-биле быжыккан. Чурттуң трактор парыгы 1952 чылда 12.295 тракторларлыг (15 ат күштүүнге санаарга) турган болза, 1957 чылда 27.000 ажыг тракторларлыг апарган. Трактор андазыннарының саны ийи катап, культиваторлар 2,5 катаптан ажыг, комбайннар 3 катаптан ажыг көвүдээн.

Беш чылдың дургузунда республиканың көдээ ажыл-агыйының продукциязы 25 хуу көвүдээн. Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң өзүлдези күш-ажылчы тараачыннарның орулгаларын дүрген көвүдедирин, чонну аъш-чем бараанныр-биле, а үлетпүрү—көдээ ажыл-агый чиг-эди-биле хандырар чорукту экижидерин хандырган.

Болгарияның Улус Республиказы ийи беш чыл планының чылдарында өске чурттар-биле, ылаңгыя Совет Эвилели-биле болгаш улус демократиязының күрүнелери-биле бодунуң экономиктиг харылзааларын улам-на калбарткан. Бистиң даштыкы садыывыстың саарылгазының 85 хуузу социалистиг чурттар-биле садыглажылгага хамаарлыг турар. Социалистиг чурттар-биле, бирги эвлечгде Совет Эвилели-биле экономиктиг харылзаларны калбартып, быжыглаар чорук Болгарияга дыка улуг ужур-дузалыг. Ол харылзаа чок турган болза, ийиги беш чылда ындыг улуг чедиишкиннер чедип алдынмас турган ийик.

Үлетпүрүнүң дүрген хөгжүлдезинге үндезилээш, улустуң материалдыг чаагай байдалын болгаш культурлуг деңнелин бедидер талазы-биле даалга ийиги беш чылда база күүсеттинген. Чурттуң национал орулгазы 1952 чыл-биле деңнээрге, 46 хуу хире көвүдээн. Беш чылда ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның боттуг ажыл төлевири 55 хуу, а тараачыннарның акша орулгазы—40 хуу өскен. Субботада болгаш байырлал мурнунуң түңнеринде ажыл хүнүнден ийи шакты кызырган. Ажылчын болгаш албан-хаакчы хөрөөженнерге сааттанганда болгаш божааннда бээр шөлээни ажыл төлевирин артырбышаан, үштен дөрт ай чедир узаткан. Ажылчыннарга болгаш албан-хаакчыларга пенсияларның хемчээлин көвүдеткен. Күш-ажылчы кооперативтиг чер ажыл-агыйларының кежигүнү эр, хөрөөжен тараачынар кырый бээрге пенсия бээри эгелээн. Эвээш шалыңныг ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның ажыл төлевирин көвүдеткен. Ажылчы чоннарга урулгарлыг дээш шалыңынга немелде төлевирни көвүдеткен.

Чоннуң материалдыг байдалының экижээнiниң тодаргай көргүзүү болза, бараан саарылгазының өзүлдези болур. Ийиги беш чыл планыбиле бараан саарылгазын 70 хуу өстүрер турган болза, херек кырында 100,4 хуу өскен.

Чоннуң коммунал-амыдырал хандырылгазы база экижээн. Чурттакчылыг 482 черлерде суг дамчыдылгазын, чеди хоорайларда канализацияны кылган. Ийиги беш чылда чунар бажыннар тудуунуң программазы дөрт катап хире ажыр күүсеттинген.

Ийиги беш чылда, ылаңгыя көдээ черлерде эмнелге черлери көвүдээн болгаш чоннуң медицина хандырылгазы экижээн.

Чыдыышкын, эртем болгаш культура талазы-биле улуг чедиишкиннерни чедип алган бис. Өөредилге назылыг урулгарны барык шуптузун чеди чыл өөредилгези-биле хаара туткан. 1957 чылда чеди чыл өөредилгезин доосканнарның 73 хуузу ортумак өөредилге черлеринде кирген.

Республиканың улус ажыл-агыйында мергежилдиг ажылчыннарның болгаш тускай ортумак билиглиг тускай эртемниглерниң саны көвүдээн. Беш чылда дээди эртемниг 300 муң ажыг тускай эртемниглерни белеткээн. Улус ажыл-агыйында дээди эртемниглерниң саны 45.580 кижи турганындан 74.613 кижи чедир өскен.

Болгарияның Коммунистиг партиязының шын политиказы, болгар улустуң маадырлыг күш ажылы, Совет Эвилелиниң ак-сеткилдиг дузаламчызы, социалистиг лагерьниң бүгү чурттары-биле экономиктиг кады ажылдажылга — бо дээрге, ийиги беш чыл планының чылдарында социалистиг тургузуушкуннуң бүгү адырларында Болгарияның Улус Республиказының чедип алган улуг чедиишкиннериниң кол факторлары ол-дур.

Ийиги беш чылда бистиң чуртувустуң чедип алган тиилелгелери болгар улусту чаа күш-ажылчы маадырлыг чоруктарже сорук киирип турар.

Болгарияның Улус Республиказының 1958—1962 чылдарда улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң үшкү беш чыл планының талазы-биле БКП-ның ам болур VII съездизиниң директивалларының төлевилелин Болгарияның Коммунистиг партиязының ТК-зы парлап чарлаан. Ол төлевилелди ам үеде хоорайларның болгаш көдээниң ажылчы чоннары чугаалажып турар.

Чаа беш чыл планы болгар улустуң мурнунга чаа улуг сорулгаларны салып турар. Ол планны күүседип кээрге бистиң чуртувустуң социализмниң оруу-биле хөгжүлдези улам бурунгаарлаар. Үшкү беш чылда үлетпүр хөгжүлдезин, хамыктың мурнунда аар үлетпүрүнүң хөгжүлдезин база-ла колдадыр. Үлетпүрүнүң ниити продукциязы 1957 чылга деңнээрге, 1962 чылда 60 хуудан эвээш эвес көвүдээр. Бүдүрүлгениң чепсек-хереклелин бүдүрери 77 хуу хире, а хереглелдиң чүүлдерин бүдүрери 50 хуу хире өзер. Электроэнергия ажылдап үндүрери 88 хуу, өңнүг металлургияның продукциязы—93 хуу, үлетпүрүү — 2,5 катап, целлюлозаазын үлетпүрүүү—84 хуу, цемент—ийи катап ажыг көвүдээр.

Кара металлургияны хөгжүдерин ниити националдың улуг сорулгазы кылдыр салып турар Беш чылдың төнчүзүнде Болгария чурттуң бүдүрүлгезиниң күсели-биле бодунуң металл хереглелдериниң 45 чыгыы хуузун хандыртынып алыр.

Материалдыг бүдүрүлгеге үндезилээш, национал орулга 1957 чылдыындан 50 хуу хире өзер. Ажылчы чоннарның боттуг ажыл төлевири 30 хуудан эвээш эвес өзер. Үүрмектеп садар бараан саарылгазы 40 хуу көвүдээр. Чоннуң медицина болгаш коммунал-амыдырал хандырылгазы улам экижиир. Эртем болгаш культура улам ыңай чечектелип хөгжүүр.

Болгарияның Улус Республиказының 1958—1962 чылдарда хөгжүлдезиниң бо улуг программазын бистиң күш-ажылчы маадырлыг улузувус Болгарияның Коммунистиг партиязының удуртулгазы-биле, ССРЭ-ниң акы-дунма дузаламчызы-биле, акы-дуңма чурттарның улам калбарып турар экономиктиг кады ажылдажылгазының ачызыбиле боттандырып шыдаар.

Анатолий ПАНОВ,
Болгарияның Улус Республиказының Күрүненiң план комиссиязының даргазының оралакчызы.

Редакторнуң оралакчызы
Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 3—62, редакторнуң оралакчызының, иштики информация килдизиниң 3—88, харыысалгалыг секретарьның, культура болгаш амыдырал килдизиниң 4—98, партийжи амыдырал, пропаганда, үлетпүр болгаш транспорт, көдээ ажыл-агый килдистериниң 3—68, чагаа килдизиниң база бухгалтериясының 3—65.

ТС—00724. Культура эргелелиниң типографиязы.